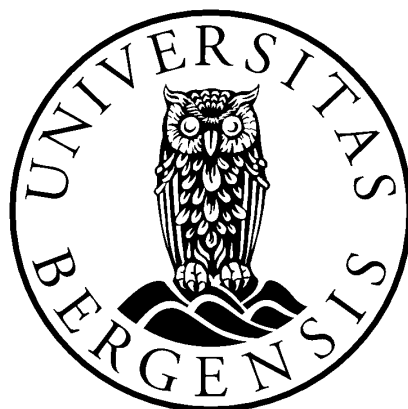

Skyldkravet etter straffeloven § 27

Kandidatnummer: 150

Antall ord: 14 976

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10. mai 2023

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	3
1.1. Tema og problemstilling.....	3
1.2. Avhandlingens avgrensninger	5
1.3. Avhandlingens metodebruk.....	5
2. Foretaksstraff som institutt og dets begrunnelse	8
2.1. Foretakets identitet	8
2.2. Foretaksstraffens formål.....	9
2.3. Skyldprinsippet.....	11
2.4. Straffeloven 1902	12
3. Utviklingen av skyldkravet	15
3.1. Innledning.....	15
3.2. Systemet i straffeloven § 27	15
3.3. Utviklingen i EMD	16
3.3.1. <i>G.I.E.M.</i> -dommen	16
3.3.2. Høyesteretts tolkning av <i>G.I.E.M.</i> -dommen.....	19
3.4. Krav om «mental link».....	21
3.5. Objektivt ansvar?.....	25
3.6. Uaktsom korrupsjon?.....	27
4. Ansvar for anonyme og kumulative feil ved forsett?	31
4.1. Innledning.....	31
4.2. Forsett ved anonyme og kumulative feil	32
4.3. Særskilt om forsett ved kumulative feil.....	34
5. Uskyldpresumsjonen som skranke for foretaksstraff	37
5.1. Innledning.....	37
5.2. Presumsjonens anvendelsesområde.....	38
5.3. Utvidet anvendelseområde?.....	39
5.4. Konsekvensen av krenkelse.....	42
5.4.1. Hva er resultatet?	42
5.4.2. Hva er en hensiktsmessig løsning?	43
6. Avslutning	45
Kilderegister	46

1. Innledning

1.1. Tema og problemstilling

Temaet for avhandlingen er foretaksstraff etter straffeloven § 27.¹ Foretaksstraff er straff i form av bøter som ilegges virksomheter for overtredelse av et straffebud som er gjort av noen på vegne av foretaket. Bestemmelsens første ledd angir:

«[n]år et straffebud er overtrådt av noen som har handlet på vegne av et foretak, kan foretaket straffes. Det gjelder selv om ingen enkeltperson har utvist skyld eller har skylddevne etter § 20.»

Dette er en generell hjemmel for å straffe foretak, og avløser tidligere straffelov 1902 § 48 a som var den første generelle reguleringen.² At det ikke er krav at «noen [...] enkeltperson har utvist skyld» innebærer at foretak kan straffes på objektivt grunnlag. Dette står i kontrast til skyldprinsippet som fundament for norsk strafferettspleie.³ Høyesterett har imidlertid, i lys av dommen *G.I.E.M. S.R.L. med flere mot Italia* fra Den europeiske menneskerettsdomstol (heretter EMD), lagt til grunn at det kreves skyld for å straffe foretak.⁴ Dommene har bidratt til rettsavklaring på området, men samtidig gitt opphav til nye spørsmål. Disse knytter seg til foretaksstraff som et særskilt institutt, med sin egen begrunnelse sammenlignet med personlig straffansvar. På bakgrunn av rettsavklaringen er den overordnede problemstillingen for oppgaven:

Hvilke krav stilles til utvist skyld hos virksomheter ved ileggelse av foretaksstraff?

Formålet med oppgaven er å analysere det rettslige grunnlaget for foretaksstraff og dagens rettstilstand basert på den nyere rettsutviklingen. Avhandlingen vil ta utgangspunkt i høyesterettsdommen HR-2021-797-A som var den første som behandlet skyldkravet i strl. § 27. Saken gjaldt spørsmål om et aksjeselskap kunne straffes for å ha ansatt en daglig leder uten oppholds- og arbeidstillatelse i Norge, jf. utlendingsloven. § 108, jf. strl. § 27.⁵ Skyldkravet i utlendl. § 108 er grov uaktsomhet, og spørsmålet for Høyesterett var hvorvidt foretaket kunne straffes dersom skyldkravet ikke var oppfylt. Høyesterett konkluderte med at ordinær

---

¹ Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven - strl.).

² Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven 1902 - strl. 1902), endret ved lov nr. 66/1991.

³ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 9.

⁴ *G.I.E.M. S.R.L. med flere mot Italia* [GC] nos. 1828/06, 34163/07 og 19029/11 (heretter «*G.I.E.M.*-dommen»); HR-2021-797-A; HR-2022-1271-A. Se også HR-2021-2249-A.

⁵ Lov 15. mai 2008 nr. 35 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven - utlendl.).

uaktsomhet var tilstrekkelig og selskapet kunne dermed straffes.⁶ Som følge av det innførte skyldkravet er oppgavens første underproblemstilling:

1. Hvilken skyldgrad kreves etter strl. § 27?

Dette vil bli behandlet under punkt 3. I denne delen vil jeg også behandle spørsmålet om det i noen tilfeller er adgang til å operere med objektivt straffansvar, og om det er rettskildemessig grunnlag for å operere med ordinær uaktsomhet som generelt skyldkrav med straffebudet mot korrupsjon som eksempel.

Anonyme og kumulative feil er særlig aktuelt ved foretaksstraff. En anonym feil er «en feil som ikke kan knyttes til noen enkeltperson, mens kumulative feil foreligger når det er samvirke mellom flere personer som har forårsaket en feil.»⁷ Dette var temaet i HR-2022-1271-A hvor tre ungdommer hadde tatt seg inn på Bane NORs driftsbanegård og kommet i kontakt med en høyspent kontaktledning. Hendelsen medførte at den ene omkom, og de to andre ble hardt skadet. Spørsmålet for Høyesterett var om straff krevde individualisering av skyld, eller om det kunne straffes for anonyme og kumulative feil. Spørsmålet i denne sammenheng er om det er adgang til å operere med forsett som skyldkrav for slike feil. Den andre underproblemstillingen i oppgaven er derfor:

2. Kan man operere med et ansvar for anonyme og kumulative feil når straffebudet krever forsett?

Dette vil behandles i punkt 4.

Avslutningsvis gir HR-2021-797-A opphav til en problemstilling i forbindelse med uskyldspresumsjonen. Høyesterett konkluderte med at foretaket skulle holdes ansvarlig for styreleders uaktsomme opptreden, men vedkommende ble ikke holdt personlig ansvarlig da hun ikke hadde oppfylt skyldkravet i straffebudet. Den siste underproblemstillingen er:

3. Setter uskyldspresumsjonen skranker for å vurdere en enkeltpersons atferd i forbindelse med foretaksstraff?

---

⁶ Avsnitt 24.

⁷ HR-2022-1271-A avsnitt 39.

Dette vil bli behandlet under punkt 5.

For å redegjøre for underproblemstillingene er det nødvendig å se hen til foretaksstraff som institutt og dens utvikling, samt skyldprinsippet som sådan. Dette vil behandles under punkt 2. I avhandlingen vil de to første underproblemstillingene bli viet størst plass, da det er disse som i størst grad blir aktualisert av den nyere rettsutviklingen.

1.2. Avhandlingens avgrensninger

I lys av avhandlingens omfang er det nødvendig å avgrense mot behandling av enkelte temaer. For det første avgrenses det mot en inngående behandling av vilkåret «på vegne av» i strl. § 27. Dette gir anvisning på kravet om tilknytning mellom personen som har handlet og foretaket, og er behandlet grundig i juridisk teori.⁸ Vilkårets innhold vil imidlertid kommenteres i den grad det er nødvendig av hensyn til avhandlingens problemstillinger.

Vilkåret om at det ikke kreves at noen «enkelperson [...] har skyldevne etter § 20» vil heller ikke behandles. Dette peker på gjerningspersonens tilregnelighet. Det bemerkes likevel at Høivik anbefaler å gå bort fra dette unntaket i lys av utviklingen i rettspraksis.⁹

Dersom vilkårene for å ilegge foretaksstraff er oppfylt er det opp til påtalemyndigheten og domstolen å avgjøre hvorvidt foretaket skal straffes, jf. ordlyden «kan» i strl. § 27 første ledd første punktum. Dette gir anvisning på foretaksstraffens fakultative karakter. Relevante vurderingsmomenter er opplistet i strl. § 28. Avhandlingens omfang gjør det nødvendig å avgrense mot behandling av denne siden ved foretaksstraffen.

1.3. Avhandlingens metodebruk

For å besvare avhandlingens problemstillinger vil det sees hen til ulike rettskilder. Det er derfor hensiktsmessig å knytte noen bemerkninger til enkelte av disse. Det vil naturligvis tas utgangspunkt i strl. § 27. Ordlyden er klar med hensyn til at det skal gjelde et objektivt straffansvar, som jeg kommer tilbake til under punkt 3.2.

Høyesterett spiller en viktig rolle som prejudikatsdomstol i dagens rettssamfunn.¹⁰ Dette innebærer at domstolen skal bidra til å avklare og utvikle retten, noe som også begrunner at det bare er de prinsipielle sakene som slipper inn til behandling.¹¹ Resultatet av dette er at dommene

---

⁸ Høivik (2012) kapittel 9–11; Høivik (2021) s. 99 flg.

⁹ Ibid. s. 92–93.

¹⁰ Sunde (2015) s. 226–272; Mæhle og Aarli (2017) s. 249–256.

¹¹ Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven - strpl.) § 323; Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven - tvl.) § 30-4.

som Høyesterett avsier skal følges av rettsanvendere i ettertiden. Utviklingen av reglene om foretaksstraff i Høyesterett vil derfor være av stor rettskildemessig betydning.

Videre vil praksis fra EMD ha stor rettskildemessig vekt, da den tolker Den europeiske menneskerettskonvensjon.¹² Gjennom menneskerettsloven ble EMK gjort til norsk rett, jf. mrl. § 2 nr. 1.¹³ Videre angir § 3 i samme lov at konvensjonen «skal ved motstrid gå foran bestemmelser i annen lovgivning.» Dette innebærer at dersom det ikke er samsvar mellom norsk lov og EMK vil sistnevnte være avgjørende. Høyesterett har konkludert med at norske domstoler må tolke EMK på samme måte som EMD.¹⁴ Dette innebærer at konvensjonsteksten, formålsbetraktninger og EMD-praksis er sentrale rettskilder, noe som støttes av Wienkonvensjonen art. 31 nr. 1.¹⁵

Under arbeidet med ny straffelov ble det avgitt flere delutredninger, blant dem NOU 1989: 11. På bakgrunn av utredningen ble den første generelle bestemmelsen om foretaksstraff i strl. 1902 § 48 a innført, til forskjell fra de tidligere spredte spesialhjemlene for foretaksstraff.¹⁶ Utredningen utgjør dermed et forarbeid for både strl. 1902 om foretaksstraff og nåværende strl., sammen med de øvrige delutredningene og de tilhørende forarbeider.¹⁷

I 2021 leverte advokat PhD Knut Høivik sin utredning om foretaksstraff og korrupsjon.¹⁸ Denne har senere vært på høring, men er ikke ferdig behandlet hos departementet. Den er likevel av betydning for avhandlingen da den inneholder en oppdatert analyse av regelverket. Utredningen kan likevel ikke tillegges vekt som lovforarbeid, og må heller vektlegges som juridiske teori.

Etter Høiviks utredning og *G.I.E.M.*-dommen har Justis- og beredskapsdepartementet levert proposisjonen 'Endringer i forvaltningsloven'.¹⁹ Selv om denne gjelder forvaltningsloven § 46 er uttalelsene relevante ved behandling av strl. § 27 da bestemmelsene er skåret over samme lest.²⁰ Av bestemmelsen fremgikk det tidligere at en administrativ foretakssanksjon kunne

---

¹² The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Roma, 4. november 1950, ikrafttredelsesdato 3. september 1953 (Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen - EMK).

¹³ Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven - mrl.).

¹⁴ Rt. 2000 s. 996 s. 1007.

¹⁵ Vienna Convention on the Law of Treaties, Wien, 23. mai 1969, ikrafttredelsesdato 27. januar 1980. Konvensjonen er ikke underskrevet eller ratifisert av Norge, men blir ansett som folkerettslig sedvanerett, jf. HR-2023-491-P avsnitt 100.

¹⁶ Eksempelvis lov 26. juni 1953 nr. 4 om kontroll og regulering av priser, utbytte og konkurranseforhold (prisloven) § 53 (opphevet).

¹⁷ NOU 2002: 4 s. 34.

¹⁸ Høivik (2021).

¹⁹ Prop. 81 L (2021–2022).

²⁰ Lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven - fvl.)

illegges «selv om ingen enkeltperson har utvist skyld». Dette er nå endret, og av bestemmelsen fremgår det i dag at «skyldkravet [er] uaktsomhet med mindre noe annet er bestemt», jf. første ledd første punktum.²¹ De vurderinger som ligger til grunn for denne endringen vil dermed være relevante ved analyse av skyldkravet etter strl. § 27.

---

²¹ Endret ved lov nr. 63/2022.

2. Foretaksstraff som institutt og dets begrunnelse

2.1. Foretakets identitet

Foretak er en rettslig konstruksjon og opptrer i ulike organisasjonsformer. Hvilke former som er omfattet er listet opp i strl. § 27 andre ledd, herunder «selskap, samvirkeforetak, forening eller annen sammenslutning, enkeltpersonforetak, stiftelse, bo eller offentlig virksomhet.» En vid definisjon av rettssubjektet er tilsiktet fra lovgivers side for å unngå at organisasjonsformen skal være avgjørende for straffansvaret.²² Fordi foretak er en rettslig konstruksjon har de ikke de samme egenskapene som en fysisk person, slik som evnen til fornuft og fri refleksjon. Skyldprinsippet bygger på at den som kunne og burde ha handlet annerledes kan klandres.²³ Dette passer i liten grad for foretak, da de ikke har noen vilje i seg selv og dermed ikke kan utvise skyld.²⁴ Det synes urimelig å klandre noen som ikke kunne gjort noe annerledes, noe som taler mot at det er hensiktsmessig å oppstille et krav om skyld for foretak.

Foretak har imidlertid en stor tilstedeværelse og innflytelse i dagens samfunn som følge av industrialiseringen.²⁵ Fordi foretak er representert i så stor grad i samfunnet i dag er det potensielt mange straffbare handlinger som kan skje på vegne av dem, og det vil derfor være uheldig å la dem slippe unna straffansvar da det ville åpnet for ansvarsapulverisering. I teorien er det derfor oppstilt tre perspektiver på ansvarskonstruksjoner for foretak.²⁶ Disse er a) et individuelt representasjonsansvar, b) kumulasjonsansvar og c) organisasjonsansvar. Det første perspektivet handler om å identifisere en enkeltpersons handlinger som foretakets handlinger, og kommer direkte til uttrykk gjennom vilkåret «handlet på vegne av» i strl. § 27. Å knytte sammen en fysisk person til en juridisk person medfører at det er adgang til å stille krav om utvist skyld. Dersom den fysiske personen kunne og burde ha handlet annerledes, vil det samme gjelde for foretaket.

Kumulasjonsansvaret bygger på at foretaket identifiseres med summen av flere fysiske personers handlinger, som hver for seg ikke oppfyller straffebudets objektive og/eller subjektive vilkår. Dette kommer direkte til uttrykk i strl. § 27 første ledd annet punktum hvor det fremgår at foretaket kan straffes «selv om ingen enkeltperson har utvist skyld».²⁷

---

²² NOU 1989: 11 s. 22.

²³ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 9.

²⁴ NOU 1989: 11 s. 9.

²⁵ Høivik (2021) s. 25.

²⁶ Høivik (2012) s. 22–30.

²⁷ Ot.prp. nr. 27 (1990–1991) s. 17.

Organisasjonsansvaret på sin side bygger på en forutsetning om at foretaket kunne organisert seg bedre slik at lovbruddet ikke ville skjedd. Sammenlignet med representasjonsansvaret og kumulasjonsansvaret som bygger på identifikasjon, innebærer organisasjonsansvaret at foretaket har en identitet i seg selv.²⁸ Dette ansvaret kommer til uttrykk i strl. § 27 gjennom at «et formål med foretaksstraff er å fungere som organisatorisk incitament til å forhindre at det begås lovbrudd i virksomheten.»²⁹ Bakgrunnen for disse tre perspektivene er at det nettopp er foretaket som hovedregel vil tjene på den straffbare handlingen og ikke personen som utfører handlingen.

Utfordringen med at foretak ikke har mulighet til å utvise noen vilje, og at det derfor er et behov for tilknytning til noen med disse egenskapene, kommer til uttrykk gjennom vilkåret om at noen må ha «handlet på vegne av» foretaket, jf. strl. § 27 første ledd første punktum. Dette innebærer både et krav om personell og funksjonell tilknytning.³⁰ Dermed må både den personen som handler ha en forbindelse til foretaket, eksempelvis som arbeidstaker, og handlingen som vedkommende utfører må ha en forbindelse til foretakets formål. Tilknytningskravet er med på å begrunne at identifikasjonen er legitim, fordi personen opptre i sammenheng med foretaket og utfører en funksjon for dette. Derfor er det mer hensiktsmessig å tale om foretakets vilje, i stedet for den individuelle personens vilje.³¹ Det samme gjelder i tilknytning til kumulasjonsansvaret, hvor flere personer må ha en tilknytning til foretaket.

Skyldkravet ved foretaksstraff har vært gjenstand for diskusjon hos lovgiver og i juridisk litteratur i en årrekke, både etter strl. 1902 § 48 a og strl. § 27. Denne debatten henger sammen med diskusjonen om hvorvidt «foretak har skyldevne og skyldprinsippet som det sentrale legitimitetsgrunnlag for straff.»³² Etersom begrunnelsen for skyldkravet ikke slår like sterkt til overfor foretak som fysiske personer er det nærliggende å se hen til hva som er det sentrale formålet ved foretaksstraff som institutt.

2.2. Foretaksstraffens formål

Formålet med innføringen av foretaksstraff har først og fremst vært å «gi straffebestemmelsene en økt preventiv virkning».³³ På denne måten vil man unngå ansvarspulverisering og gi

---

²⁸ Høivik (2012) s. 26.

²⁹ I.c.

³⁰ Ot.prp. nr. 27 (1990–1991) s. 18–20; Høivik (2012) s. 231–232.

³¹ Ibid. s. 24.

³² Høivik (2021) s. 72.

³³ NOU 1989: 11 s. 9; Ot.prp. nr. 27 (1990–1991) s. 6.

foretakene incitament til å forhindre lovbrudd i virksomheten.³⁴ Dette fordi personlig ansvar for ansatte i et foretak «ikke alltid i tilstrekkelig grad [vil] sikre prevensjonen.»³⁵ Bakgrunnen er at det ved fastsettelse av botens størrelse skal hensyntas den konkrete persons formuesforhold, noe som vil kunne medføre at vedkommende slipper unna med enn mindre bot sammenlignet med den fortjeneste virksomheten har hatt av lovbruddet. Dette kan igjen føre til at det nærmest oppfordres til lovbrudd innad i virksomheten.³⁶ Skal incitamentet til å forhindre lovbrudd være effektivt, må boten derfor være forholdsmessig sett i lys av foretakets formuesforhold og eventuell fortjeneste det har hatt ved lovbruddet. Videre vil «[d]en preventive funksjonen av foretaksansvaret styrkes også ved at ansvaret kan ha en stigmatiserende effekt overfor foretaket som sådant gjennom et redusert omdømme».³⁷

Et nærliggende spørsmål i denne sammenheng er hvorvidt foretaksstraff faktisk gir en preventiv effekt. I den forbindelse er det hensiktsmessig å vurdere hvorvidt det finnes andre, mindre inngripende virkemidler som vil være mer effektive. Alternativer er inndragning, erstatning og administrative sanksjoner.³⁸

I forarbeidene til straffeloven er det lagt til grunn at foretaksstraff anses å ha større preventiv effekt enn de øvrige alternativene.³⁹ I forbindelse med arbeidet om administrative foretakssanksjoner ble det oppstilt spørsmål om muligheten til å ilegge slike sanksjoner bør utelukke straff.⁴⁰ Departementet svarte avkrefte på dette og viste blant annet til preventive hensyn og at det er egnet til å markere alvorret ved overtredelsen. Teoretikere støtter seg til departementets vurdering om at det for disse forbrytelsene bør være adgang til å ilegge foretaksstraff.⁴¹

Noen teoretikere har imidlertid tatt til orde for at foretaksstraff ikke nødvendigvis har den antatte preventive virkning og at det heller bør erstattes med administrative reaksjoner.⁴² Bakgrunnen er innvendingen om at foretak ikke har skyldevne og derfor ikke kan klandres. Å straffe foretak bryter dermed med skyldprinsippet som ligger til grunn for hele straffesystemet.

---

³⁴ Rt. 2007 s. 785 avsnitt 15.

³⁵ Bratholm (1980) s. 271.

³⁶ Ibid. s. 271.

³⁷ Høivik (2012) s. 69.

³⁸ Ibid. s. 85.

³⁹ NOU 1983: 57 s. 153; NOU 1989: 11 s. 10.

⁴⁰ Prop. 62 L (2015–2016) s. 56–57.

⁴¹ Høivik (2021) s. 41–47; Matningsdal (2022) § 27 note 2.

⁴² Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 747–748.

Videre fremhever de at påstander om foretaksstraffens preventive virkning ofte er «forsiktede og svakt underbygde.»⁴³ Sistnevnte støttes av at spørsmålet om foretaksstraffens preventive virkning ikke er drøftet inngående i forarbeidene. Likevel er det bred enighet om at foretaksstraff virker preventivt.

2.3. Skyldprinsippet

Skyldprinsippet er et grunnleggende prinsipp i norsk strafferett.⁴⁴ Det innebærer at bare «den som kunne og burde ha handlet annerledes og derfor kan klandres, skal holdes ansvarlig og straffes».⁴⁵ Prinsippet bygger på den grunnleggende forutsetningen om at mennesket har evne til å handle ansvarlig og til å forstå hvorvidt en handling er riktig eller ikke, og dermed innrette seg etter dette.⁴⁶ En konsekvens av det er at strafferetten «kan og bør [...] rette klander mot den som likevel har handlet uriktig og krenket en grunnleggende verdi i rettsordenen.»⁴⁷ Skyldprinsippet setter rammer for både skyldansvaret og reaksjonen. Derfor er det i utgangspunktet forbud mot objektive straffebud, og man skal ikke bli straffet utover den utviste skyld. Skyldkravets posisjon i norsk strafferett må sees i sammenheng med at straff er det mest inngripende virkemiddelet staten har overfor borgerne og derfor må bruken av straff begrenses til det nødvendige.⁴⁸

Kravet om skyld for å kunne straffes fremgår av straffeloven § 21 som angir at «[s]traffelovgivningen rammer bare forsettlige lovbrudd med mindre annet er bestemt». En alminnelig språklig forståelse av «bare forsettlige lovbrudd» tilsier at hovedregelen om skyldgrad er at man må ha opptrådt med viten og vilje. Alternative forsettsformer er regulert i strl. § 22. Felles for dem er at man må ha kjennskap til hvordan vedkommende handlet basert på det faktum som eksisterte. Det finnes imidlertid unntak fra kravet om forsett der «annet er bestemt», jf. strl. § 21. Slike unntak er bestemmelser som åpner for å straffe uaktsomme handlinger. Uaktsomhet er en egen skyldgrad som er regulert i strl. § 23, og som krever at man tar utgangspunkt i hva som er vanlig oppførsel på et område, og om vedkommende har handlet i strid med denne. Paragraf 22 gir også uttrykk for dekningsprinsippet, som innebærer at skylden må dekke hele den objektive gjerningsbeskrivelsen.⁴⁹

---

⁴³ Ibid. s. 747.

⁴⁴ NOU 2020: 4 s. 50.

⁴⁵ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 9 og 48.

⁴⁶ Ibid. s. 48; Høivik (2021) s. 51.

⁴⁷ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 49.

⁴⁸ NOU 2020: 4 s. 57.

⁴⁹ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 426.

Selv om uaktsomhet bare unntaksvis kan medføre straffansvar finnes det en rekke spesialhjemler hvor det er tilstrekkelig. Felles for de bestemmelsene som åpner for uaktsom overtredelse er at de søker å beskytte en grunnleggende verdi i samfunnet.⁵⁰ Årsaken er at uaktsomhet innebærer en utvidelse av straffeansvaret og dermed krever en særskilt begrunnelse.

2.4. Straffeloven 1902

Etter den tidligere praksisen med egne særbestemmelser ble § 48 a innført som en generell hjemmel for foretaksstraff i 1991.⁵¹ I Straffelovkomisjonens utredning ble innføringen begrunnet i at «[s]traffansvar for foretak har i de siste årene blitt stadig mer aktuelt» og at det reiste flere spørsmål som ikke var løst på en tilfredsstillende måte i datidens lovgivning.⁵² Bestemmelsens første ledd lød som følger:

«[n]år et straffebud er overtrådt av noen som har handlet på vegne av et foretak, kan foretaket straffes. Dette gjelder selv om ingen enkeltperson kan straffes for overtredelsen.»

Vilkårene som må være oppfylt for å kunne ilegge et foretak straff er at et «straffebud» er «overtrådt» av noen som har «handlet på vegne av» et «foretak». Videre er det ikke noe automatikk i at straff skal ilegges, jf. uttrykket «kan». Straffesubjektet er «foretak», og angående innholdet i vilkåret vises det til punkt 2.1. ovenfor da strl. 1902 § 48 a og strl. § 27 er like på dette punkt.

En alminnelig språklig forståelse av at et «straffebud» må være «overtrådt» tilsier at den objektive gjerningsbeskrivelsen må være oppfylt. Formuleringen gir samtidig uttrykk for bestemmelsens generelle karakter, da den viser til «straffebud». Dette kan være et straffebud i straffelovens spesielle del eller i særlovgivningen. Videre oppstiller bestemmelsen et krav om tilknytning, jf. ordlyden «på vegne av». Som nevnt over i pkt. 2.1. innebærer dette et krav om både personell og funksjonell tilknytning.

Dersom vilkårene er oppfylt «kan» foretaket straffes. I likhet med tilsvarende formulering i øvrig lovgivning gir dette anvisning på en skjønnsmessig vurdering av hvorvidt foretaket skal straffes eller ikke. Av betydning for denne vurderingen angir § 48 b en ikke-uttømmende liste

---

⁵⁰ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 257.

⁵¹ Lov nr. 66/1991 om endringer i straffeloven m.m.

⁵² NOU 1989: 11 s. 7.

med vurderingsmomenter. Beslutningskompetansen er tillagt påtalemyndigheten og domstolen, avhengig av hvilket stadium saken befinner seg på.⁵³

Bestemmelsens annet punktum angir kravet til skyld. Der fremgår det at foretaket kan straffes «selv om ingen enkeltperson kan straffes». At ingen fysisk person «kan straffes» tilsier at vilkårene for straff ikke er oppfylt, herunder subjektive og objektive krav. Når første punktum viser til at de objektive kravene må være oppfylt, må annet punktum gi anvisning på et unntak for de subjektive kravene. Dette er også naturlig sett i lys av at dersom ikke de objektive vilkårene er oppfylt, er det ikke grunnlag for å diskutere hvorvidt det foreligger et lovbrudd. Uttrykket «ingen enkeltperson» tilsier videre at det ikke er noe krav til at én person alene har oppfylt kravene, men at flere kan ha oppfylt dem i samvirke, såkalte kumulative feil. Videre innebærer formuleringen at det ikke er krav til at en identifiserbar person har oppfylt vilkårene, og åpner med det opp for anonyme feil. I et slikt tilfelle vil man ofte ikke kunne vite om vedkommende har opptrådt alene, slik at det er tale om både anonyme og kumulative feil.⁵⁴

De subjektive vilkårene innebærer både krav om skyldevne og utvist skyld.⁵⁵ Førstnevnte behandles ikke i denne sammenheng. Ordlyden i § 48 a første ledd annet punktum tilsier at det ikke er nødvendig at vedkommende har utvist skyld slik at det er tale om et objektivt ansvar. Forarbeidene gir et uklart svar på hvorvidt det kreves skyld for å kunne straffe foretaket.⁵⁶ Dette skyldes blant annet at det var dissens i Straffelovkommissjonen med hensyn til hvorvidt det skulle etableres en generell hjemmel for foretaksstraff eller om denne bestemmelsen bare skulle inneholde fellesvilkårene, mens de enkelte straffbare handlingene skulle fremgå av spesiallovgivningen.

Rettstilstanden ble avgjort ved Rt. 2002 s. 1312. Saken gjaldt spørsmål om å straffe et selskap for unnlatt flagging etter verdipapirlovgivningen. Her la Høyesterett til grunn at «[e]n ren konstatering av at det foreligger en objektiv overtredelse av det aktuelle straffebudet, er ikke tilstrekkelig.»⁵⁷ Det ble med det klart at bestemmelsen inneholdt et skyldkrav for å kunne straffe foretaket. I det tilfelle var det imidlertid klart hvem som hadde begått den straffbare handlingen. Spørsmålet om hvilke krav som må oppstilles i tilknytning anonyme og kumulative feil ble

---

⁵³ Ot.prp. nr. 27 (1990–1991) s. 44.

⁵⁴ Se punkt 4.

⁵⁵ NOU 1989: 11 s. 15.

⁵⁶ Ibid. s. 15–16; Ot.prp. nr. 27 (1990–1991) s. 17.

⁵⁷ Rt. 2002 s. 1312 s. 1318.

derfor ikke behandlet. Dommen var enstemmig og ble ansett for å gi uttrykk for gjeldende rett frem til opphevelsen av strl. 1902.

3. Utviklingen av skyldkravet

3.1. Innledning

Som gjennomgangen over viser var uklarheten tilknyttet skyldkravet også et tema i relasjon til strl. 1902. Det fikk etter hvert en avklaring gjennom høyesterettspraksis, men ble igjen uklart ved vedtakelsen av ny straffelov. Denne delen skal først behandle systemet i strl. § 27 og hvordan skyldkravet ble borte ved innføringen av bestemmelsen. Videre skal det sees hen til utviklingen av skyldkravet i EMD-praksis og hvilken betydning dette har hatt for Høyesteretts tolkning av skyldkravet etter strl. § 27.

3.2. Systemet i straffeloven § 27

Første setning i bestemmelsen er identisk med første setning i strl. 1902 § 48 a, og den nye bestemmelsen hadde ikke til formål å endre innholdet i disse vilkårene.⁵⁸ Det innebærer at anvendelsesområdet, de objektive straffbarhetsvilkårene, tilknytningskravet, straffesubjektet og bestemmelsens fakultative egenskaper skal forstås på samme måte i dag som den gang. Det vises derfor til gjennomgangen av vilkårene i punkt 2.4.

Annet punktum representerer imidlertid en endring fra den tidligere bestemmelsen. Her følger det at det ikke er noe vilkår at en «enkeltperson har utvist skyld» eller «har skyldevne etter § 20.» Sistnevnte viser til unnskyldningsgrunnene som er listet opp i strl. § 20. Ordlyden tilsier at disse ikke gjelder for fysiske personer som har «handlet på vegne av» foretaket.

Det sentrale vilkåret er presiseringen om at foretaket kan holdes ansvarlig selv om «ingen enkeltperson har utvist skyld». En naturlig språklig forståelse av ordlyden «ingen enkeltperson» tilsier som etter strl. 1902 at det ikke er nødvendig å påvise noen konkret person som har overtrådt det aktuelle straffebudet, det åpnes dermed for anonyme feil.⁵⁹ Dersom man ikke vet hvem som er ansvarlig, kan man imidlertid heller ikke slå fast at det bare er én person. Dermed åpner ordlyden også for kumulative feil, noe som støttes av forarbeidene.⁶⁰

Sett i sammenheng med formuleringen i første setning «[n]år et straffebud er overtrådt» og forståelsen av denne som ble lagt til grunn før strl. 1902 tilsier også dette at det er tale om et objektivt straffansvar.⁶¹ Dette i motsetning til formuleringen «straffbar handling» som i

---

⁵⁸ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 242.

⁵⁹ Ibid. s. 431; NOU 1989: 11 s. 15–16; HR-2022-1271-A avsnitt 39.

⁶⁰ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 431.

⁶¹ Høivik (2021) s. 75.

tidligere spesiallovgivning ble ansett for å gi anvisning på et krav om både objektive og subjektive vilkår.⁶²

Ordlyden «utvist skyld» tilsier at man har opptrådt klanderverdig og at man kan holdes ansvarlig.⁶³ I lys av de øvrige elementene i setningen tilsier dette at det ikke er nødvendig å påvise slik klanderverdig atferd hos noen. Etter ordlyden kan foretaksstraff følgelig ilegges på objektivt grunnlag, noe som står i sterk kontrast til det alminnelige skyldprinsippet.

Straffelovkommisjonen foreslo å videreføre kravet om skyld som ble innført i strl. 1902 ved Rt. 2002 s. 1312.⁶⁴ Dette ble ikke fulgt opp av Justis- og politidepartementet. De fremhevet at det ville være «uheldig om de regler om subjektiv skyld som foreslås i proposisjonen, skulle begrense adgangen til å bruke foretaksstraff.»⁶⁵ Av den grunn foreslo de å fjerne kravet om skyld både for bestemte personer og anonyme og kumulative feil. Departementets standpunkt fikk tilslutning hos justiskomiteens behandling.⁶⁶ Forarbeidene presiserer dermed lovtekstens innhold.

Det presiseres imidlertid at foretaksstraff «ikke [skal] kunne ilegges dersom overtredelsen må anses som et hendelig uhell eller utslag av force majeure.»⁶⁷ Dette er kritisert i teorien ettersom «[t]ermen «hendelige uhell» brukes for å beskrive hvilke handlinger som ikke rammes av et uaktsomhetsansvar», og dermed «ligger det nær å slutte at foretaket må ha handlet uaktsomt for at straffansvar skal statueres.»⁶⁸ Til tross for dette er det ikke tvilsomt at lovgiver mente å innføre et objektivt ansvar da dette følger av både ordlyden og forarbeidene. Skyld skulle imidlertid være et moment i vurderingen av om det bør ilegges foretaksstraff, jf. strl. § 28.

3.3. Utviklingen i EMD

3.3.1. *G.I.E.M.*-dommen

Dommen gjaldt inndragning overfor fire italienske selskaper og en enkeltperson, hvor det var tre saker som var forent til behandling i EMD. Bakgrunnen var at tre eiendommer var inndratt fordi de var utviklet i strid med Italias naturvernlovgivning. Ifølge bestemmelsen skulle all eiendom alltid inndras dersom de objektivt sett var utviklet i strid med naturvernlovgivningen.⁶⁹

---

⁶² Se Høivik (2012) kap. 2.5 om utviklingen av foretaksstraffen.

⁶³ Se pkt. 2.3.

⁶⁴ NOU 2002: 4 s. 232–233, jf. NOU 1992: 23 s. 132 og 280.

⁶⁵ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 242.

⁶⁶ Innst. O. nr. 72 (2004–2005) s. 56.

⁶⁷ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 242.

⁶⁸ Rui (2018) s. 210.

⁶⁹ *G.I.E.M.*-dommen avsnitt 29.

Dette gjaldt uavhengig av skyld og hvem som eide eiendommene. Den første klageren, G.I.E.M. S.r.l., hadde selv ikke vært part i den forutgående straffesaken, men hadde blitt involvert på grunn av et større utviklingsprosjekt på naboeiendommen. Som følge av dette prosjektet hadde de fått valget om å samtykke til å delta i utviklingen eller å bli ekspropriert, hvorav de valgte førstnevnte. Til tross for at lederne for utviklingsprosjektet ble frifunnet på grunn av manglende skyld ble eiendommene inndratt, også den som hadde tilhørt G.I.E.M., da det objektivt sett forelå en overtredelse.

Vedrørende de øvrige klagerne var det ledende personer innad i disse selskapene som hadde vært tiltalt, men de ble frifunnet på grunn av foreldelse. Likevel ble også selskapenes eiendommer inndratt. Etter italiensk lov kan ikke foretak straffes, men inndragning kan skje til ulempe for dem og på objektivt grunnlag. Det var dette klagerne anførte var i strid med EMK art. 7 om forbud mot å straffes uten lov. Det første spørsmålet var om inndragning utgjorde straff, noe domstolen svarte bekreftende på.⁷⁰ Spørsmålet videre var hvorvidt det måtte oppstilles et krav om et subjektivt element for å kunne straffe. I den anledning viste retten til *Sud Fondi srl med flere mot Italia*, hvor det ble uttalt at:⁷¹

“[a]s regards the Convention, Article 7 does not expressly mention any mental link between the material element of the offence and the person deemed to have committed it. Nevertheless, the rationale of the sentence and punishment, and the ‘guilty’ concept (in the English version) and the corresponding notion of ‘*personne coupable*’ (in the French version), support an interpretation whereby Article 7 requires, for the purposes of punishment, an intellectual link (awareness and intent) disclosing an element of liability in the conduct of the perpetrator of the offence, failing which the penalty will be unjustified.”

EMD tiltrådte denne uttalelsen i *G.I.E.M.*-dommen.⁷² Lest isolert innebærer uttalelsen at EMK rommer et absolutt skyldkrav for å kunne straffe noen. Hvordan dette kravet skal forstås, hvilket skyldkrav som gjelder og omfanget av dette, er derimot ikke klart. Dette vil bli behandlet under punkt 3.4 og 3.5.

Uttalelsen fra EMD blir imidlertid modifisert i det neste avsnittet:⁷³

---

⁷⁰ Avsnitt 233.

⁷¹ *Sud Fondi Srl med flere mot Italia* [J] no. 75909/01 avsnitt 116.

⁷² Avsnitt 242.

⁷³ Avsnitt 243.

“[n]evertheless, [...] this requirement does not preclude the existence of certain forms of objective liability stemming from presumptions of liability, provided they comply with the Convention.”

Uttalelsen tilsier at domstolen ikke stenger for å operere med visse former for objektivt ansvar. Retten viser videre til EMK art. 6 nr. 2 og *Engel mfl. mot Nederland* som innebærer at:⁷⁴

“the Contracting States remain free to apply the criminal law to an act where it is not carried out in the normal exercise of one of the rights protected under the Convention [...] and, accordingly, to define the constituent elements of the resulting offence. In particular, the Contracting States may, under certain conditions, penalise a simple or objective fact as such, irrespective of whether it results from criminal intent or from negligence. Examples of such offences may be found in the laws of the Contracting States. Presumptions of fact or of law operate in every legal system.”

Dette forstås som at medlemsstatene står fritt til å bestemme hvilke handlinger som skal være omfattet av et straffansvar, og at de i noen tilfeller kan straffe for enkelte faktiske eller objektive elementer. Slike objektive elementer er omtalt som presumsjoner, og har tidligere vært gjenstand for behandling i både EMD og Høyesterett.⁷⁵ Videre i avsnittet presiserer domstolen at konvensjonen ikke forbyr presumsjoner så lenge individet har en mulighet til å forsvare seg mot den konkrete anklagen.

Formuleringen «may, under certain conditions» tilsier at det bare unntaksvis er adgang til å inkludere slike objektive elementer i lovgivningen, noe som taler for at hovedregelen fremdeles er at det gjelder et skyldkrav. I sin analyse av dommen peker Justis- og beredskapsdepartementet på at det ikke er «helt klart hva som ligger i dette, og om det siktes til objektive straffebed som sådan eller det at enkelte elementer i straffebedets gjerningsbeskrivelse er gjort rent objektive».⁷⁶

Uavhengig av dette konkluderer retten med at art. 7 “precluded any decision to impose those measures on the applicants in the absence of a mental link disclosing an element of liability in

---

⁷⁴ Avsnitt 243; *Engel mfl. mot Nederland* [P] nos. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 og 5370/72 avsnitt 81.

⁷⁵ *Salabiaku mot Frankrike* [J] no. 10519/83; Rt. 2005 s. 833.

⁷⁶ Prop. 81 L (2021–2022) s. 16.

their conduct.”⁷⁷ Dette medførte at retten likevel la til grunn at konvensjonen oppstiller et krav om «mental link» mellom forbryteren og handlingen det er tale om.⁷⁸

Dommen illustrerer hvilke krav legalitetsprinsippet stiller til innholdet i lovbestemmelser for straff, og er derfor relevant for foreliggende tilfelle med tanke på hvilke krav som stilles til utvist skyld. Avgjørelsen ble avsagt i storkammer med dissens 15-2 i favør av klagerne. At den er avsagt i storkammer medfører at den har stor vekt, sammenlignet med dommer avsagt i kammer eller i kommisjonen. I samme retning trekkes at det ikke er tale om en sterk dissens. Spørsmålet i det følgende er hvilken betydning dommen har for norsk rett og strl. § 27.

3.3.2. Høyesteretts tolkning av *G.I.E.M.*-dommen

Spørsmålet om *G.I.E.M.*-dommen innebærer en endring av skyldkravet etter strl. § 27 kom første gang opp i HR-2021-797-A. Saken gjaldt som nevnt spørsmål om et selskap kunne straffes for å ha ansatt en daglig leder uten oppholds- og arbeidstillatelse. Det rettslige grunnlaget var utlendl. § 108 tredje ledd bokstav a, jf. strl. § 27. Førstnevnte bestemmelse angir:

«[m]ed bot eller med fengsel inntil to år straffes den som forsettlig eller grovt uaktsomt gjør bruk av en utlendings arbeidskraft når utlendingen ikke har nødvendig tillatelse etter loven».

Virksomheten ble ilagt et forelegg som de ikke godtok. I tingretten ble selskapet frifunnet da styreleder ikke hadde oppfylt skyldkravet om forsett eller grov uaktsomhet i bestemmelsen. Lagmannsretten var enig i at straffansvar ikke kunne bygge på styreleders opptreden da hun ikke hadde opptrådt grovt uaktsomt. Retten dømte imidlertid selskapet fordi daglig leder ble ansett for å ha «handlet på vegne av» virksomheten, og vedkommende hadde opptrådt «grovt uaktsomt». Spørsmålet for Høyesterett var om straffansvaret kunne bygge på styreleders opptreden dersom hun ikke hadde opptrådt grovt uaktsomt med hensyn til at daglig leder manglet oppholds- og arbeidstillatelse.

Høyesterett konkluderte med at selskapet kunne straffes basert på styreleders uaktsomhet. Etter å ha vist til uttalelsene i *Sud Fondi mot Italia* og *G.I.E.M.*-dommen uttalte førstvoterende at: «[s]torkammerets uttalelser innebærer, slik jeg forstår dem, at det er et vilkår for straff at gjerningspersonen har utvist subjektiv skyld. Straff kan altså ikke idømmes på et rent objektivt

---

⁷⁷ Avsnitt 246.

⁷⁸ Avsnitt 242.

grunnlag.»⁷⁹ Det presiseres at ordinær uaktsomhet vil være tilstrekkelig.⁸⁰ Dommen var enstemmig, men det kan argumenteres for at uttalelsen om at det må innfortolkes et krav om skyld i strl. § 27 utgjør et obiter dictum ettersom det i den saken var utvist uaktsomhet, men ikke grov. Rettssetningen er imidlertid fulgt opp av Høyesterett i to senere avgjørelser og har derfor stor rettskildemessig vekt.⁸¹

Rettssetningen ble presisert i HR-2022-1271-A. Saken gjaldt foretaksstraff overfor Bane NOR SF etter strl. §§ 281 og 280, jf. § 27 om henholdsvis uaktsom forvoldelse av død og betydelig skade. Bakgrunnen var at én ungdom omkom og to ble hardt skadet etter å ha tatt seg inn på en av deres driftsbanegårder og klatret opp på et tog. Årsaken til hendelsen var flere manglende sikkerhetstiltak som ikke kunne knyttes til bestemte personer. Det var derfor spørsmål om straffansvar overfor foretaket på grunnlag av anonyme og kumulative feil. Høyesterett følger opp 2021-dommen hvor utgangspunktet om objektivt straffansvar ble fraveket.⁸² Fordi den saken gjaldt identifiserbare personer ble det ikke vurdert hvorvidt det innførte skyldkravet setter begrensninger ved foretaksstraff på grunnlag av anonyme og kumulative feil. Dommen fra 2022 er også enstemmig og har dermed stor rettskildemessig vekt.

Bane NOR anførte at praksis fra EMD krever at skylden i en viss grad må kunne individualiseres.⁸³ I den anledning viser førstvoterende til *G.I.E.M.*-dommen som ikke behandlet anonyme og kumulative feil i forbindelse med kravet om «mental link», og de kunne heller ikke se at den gir uttrykk for et krav om individualisering.⁸⁴

I sin vurdering peker Høyesterett på at det ikke vil være tale om et rent objektivt ansvar i utgangspunktet ettersom bestemmelsen krever en tilknytning mellom den handlende og foretaket, jf. vilkåret «på vegne av».⁸⁵ De viser også til at de relevante rettssikkerhetsgrunner som EMD gir anvisning på er ivare tatt ved anonyme og kumulative feil, ettersom foretaket har mulighet til å imøtekomme anklagene. Avslutningsvis peker de på hensynet til effektivitet, som vil bli svekket dersom det oppstilles et krav om individualisering.⁸⁶ På bakgrunn av dette konkluderer retten med at det ikke kan oppstilles noe slikt krav og at det er adgang til å straffe

---

⁷⁹ Avsnitt 23.

⁸⁰ Avsnitt 24.

⁸¹ HR-2021-2249-A; HR-2022-1271-A.

⁸² HR-2022-1271-A avsnitt 38.

⁸³ Avsnitt 41.

⁸⁴ Avsnitt 46.

⁸⁵ Avsnitt 47.

⁸⁶ Avsnitt 49.

foretak på grunnlag av anonyme og kumulative feil. Også her må det imidlertid påvises skyld ut fra en objektivisert uaktsomhetsvurdering.⁸⁷

En foreløpig oppsummering viser at til tross for at ordlyden i strl. § 27 og forarbeidene gir anvisning på et objektivt straffansvar, må det påvises skyld i lys av nyere rettsutvikling hos EMD og Høyesterett. Det er imidlertid ikke grunnlag for å kreve at skylden er individualisert.

3.4. Krav om «mental link»

Ved *G.I.E.M.*-dommen ble det innført et krav om skyld som senere har blitt fulgt opp av Høyesterett. Spørsmålet i det følgende er hva skyldkravet innebærer. I denne sammenheng er det hovedsakelig to alternative løsninger: et minimumskrav om ordinær uaktsomhet, eller at skyldkravet i straffebudet skal være avgjørende.⁸⁸ Hvilket skyldkrav som gjelder beror på en tolkning av «mental link»-kriteriet.

En alminnelig forståelse av «mental link» tilsier at det må være en psykisk tilknytning mellom personen saken gjelder og handlingen som vurderes. Spørsmålet er hvilken grad av psykisk tilknytning det er tale om. Dette får betydning for hvilket skyldkrav som skal legges til grunn. Er det tale om et minstekrav til subjektiv forbindelse slik at uaktsomhet er tilstrekkelig, eller ligger kravet nærmere forsett slik som hovedregelen er i norsk strafferett?

Etter å ha vist til at EMK art. 7 gir anvisning på et krav om «mental link» i lys av *Sud fondi*, uttaler storkammeret i *G.I.E.M.*-dommen:⁸⁹

“[a]s is explained in the *Sud Fondi S.r.l. and Others* judgment [...], the principle that offences and sanctions must be provided for by law entails that criminal law must clearly define the offences and the sanctions by which they are punished, such as to be accessible and foreseeable in its effects. This requirement is satisfied where the individual can know from the wording of the relevant provision and, if need be, with the assistance of the courts' interpretation of it, what acts and omissions will make him criminally liable. This also means that, in principle, a measure can only be regarded as a penalty within the meaning of Article 7 where an element of personal liability on the part of the offender has been established.”

---

⁸⁷ Avsnitt 40.

⁸⁸ Høivik (2021) s. 85.

⁸⁹ Avsnitt 242.

Uttalelsen viser sammenhengen mellom «mental link»-kriteriet og kravet om en tilgjengelig og forutberegnelig lovtekst som gir klart uttrykk for den straffbare handlingen. Individene må ha mulighet til å forstå hva som er omfattet av de enkelte straffebud. I den forlengelse viser domstolen til at det kreves et element av personlig ansvar hos den tiltalte for å kunne straffe vedkommende. Ettersom det ikke fremgår eksplisitt hvilket nivå av skyld som kreves, kan det tolkes som at det ikke er noe bestemt krav så lenge det kan påvises en viss grad av skyld. Dette tilsier at det er tilstrekkelig med ordinær uaktsomhet.

Spørsmålet som domstolen skulle ta stilling til var imidlertid *hvorvidt* det kreves et mentalt element i tilknytning de påklagde inndragningstiltakene. Dette innebærer at retten ikke hadde noen oppfordring til å vurdere rekkevidden av et eventuelt skyldkrav, da saken først og fremst berodde på et spørsmål om hvorvidt det i det hele tatt kreves subjektiv skyld for å kunne straffe i lys av EMK art. 7. Det kan derfor ikke tillegges særlig vekt at spørsmålet ikke er behandlet av domstolen.

I tilknytning dommen har Rui uttalt at «[e]tter denne storkammerdommen kan det ikke være tvil om at EMK artikkel 7 er til hinder for bruk av straff på rent objektivt grunnlag.»⁹⁰ Dette var imidlertid før Høyesterett hadde behandlet spørsmålet, og han berørte derfor ikke temaet knyttet til hvilket skyldkrav som nå kreves. Dette støtter det overnevnte, at EMD ikke hadde noen oppfordring til å vurdere hvilket skyldkrav som skal gjelde. Samlet sett tilsier dette at EMD-dommen ikke gir særlig veiledning med hensyn til innholdet av skyldkravet. Avgjørende er følgelig hvordan Høyesterett tolker dommen.

Førstvoterende i HR-2021-797-A fulgte opp *G.I.E.M.*-dommen og la til grunn at det måtte innfortolkes et skyldkrav i strl. § 27. Høyesterett angir eksplisitt at den er uenig med lagmannsretten i at det må legges til grunn et krav om grov uaktsomhet slik utlendl. § 108 gir anvisning på, og uttaler at det vil være tilstrekkelig med «ordinær uaktsomhet» for å oppfylle kravet om «mental link».⁹¹ Det gjør det klart at det i tilknytning til den konkrete bestemmelsen er tilstrekkelig med ordinær uaktsomhet. Spørsmålet er om dette skal forstås som et generelt minimumskrav eller om det må tolkes konkret ut fra den kontekst det inngår i.

Det kan argumenteres med at å bevege seg bort fra et krav om grov uaktsomhet, slik utlendl. § 108 krever, til uaktsomhet ikke er like problematisk som der skyldkravet er forsett. Bakgrunnen er straffens inngripende karakter, som begrunner at forsett er hovedregelen. Der lovgiver har

---

⁹⁰ Rui (2018) s. 204.

⁹¹ Avsnitt 24.

valgt en grad av uaktsomhet som skyldkrav er dette på grunnlag av et særskilt behov for å beskytte et gode, jf. pkt. 2.3 over. Dette tilsier at det kreves klare holdepunkter for å bevege seg bort fra straffebudets skyldkrav om forsett.

Uttalelsen til førstvoterende om at strl. § 27 ikke kan anvendes i tråd med ordlyden er generelt utformet.⁹² Det er også viktig ikke å glemme Høyesteretts rolle om å ta stilling til «spørsmål som har betydning utenfor den foreliggende sak» eller det «av andre grunner er særlig viktig å få saken prøvd», jf. strpl. § 323 første ledd annet punktum. Dette medfører at Høyesteretts avgjørelser og resonnementer ikke kan tolkes for konkret. Det ligger nettopp i deres natur at de skal være rettsavklarende og rettutviklende.⁹³ I forlengelse av dette poengterer retten at kravet til «mental link» som EMD oppstiller også vil være oppfylt ved ordinær uaktsomhet. Dette taler for at det gjelder et generelt minimumskrav om ordinær uaktsomhet for alle overtredelser ved straff av foretak.

Retten viser videre til mrl. § 3 om at bestemmelsene i EMK «ved motstrid» skal gå foran bestemmelser etter norsk rett.⁹⁴ I den sammenheng poengterer Høyesterett at det ikke er nødvendig å kreve grov uaktsomhet for å eliminere denne motstriden. Dette kan for det første tolkes som at det ikke er nødvendig i den konkrete saken i relasjon til utlendl. § 108. For det andre kan det tolkes som at det på generelt grunnlag ikke er nødvendig å kreve mer enn ordinær uaktsomhet for å avhjelpe motstriden. Det vil også være mer effektivt og prosessøkonomisk å innføre et krav om uaktsomhet fordi det er enklere å konstatere om noen har handlet uaktsomt sammenlignet med å påvise forsett. Dette tilsier at det gjelder et minimumskrav om ordinær uaktsomhet.

Videre ser retten hen til forarbeidene til strl. § 27 og at lovgiver mente å etablere et objektivt ansvar, slik at «dette [må] være avgjørende og ikke det forhold at skyldkravet blir forskjellig ved ileggelse av foretaksstraff og ileggelse av personlig ansvar.»⁹⁵ I forarbeidene åpner Justisdepartementet for ulikt skyldkrav for fysiske personer og foretak ettersom de fjernet skyldkravet for sistnevnte.⁹⁶ At lovgiver fjernet skyldkravet taler for at dersom det først skal gjelde et skyldkrav skal det være så lavt som mulig. Det vil dermed være mest lojalt overfor

---

⁹² Avsnitt 24.

⁹³ Pkt. 1.3.

⁹⁴ Avsnitt 24.

⁹⁵ Avsnitt 24.

⁹⁶ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 242 og 432.

den lovgivende makt å legge til grunn et krav om ordinær uaktsomhet og Høyesteretts uttalelser må også tolkes slik.⁹⁷

Dommen HR-2022-1271-A gjaldt spørsmål om overtredelse av strl. §§ 280 og 281, hvor skyldkravet er uaktsomhet. Rekkevidden av skyldkravet kom derfor ikke på spissen i det tilfellet, da dette kunne påvises ettersom anonyme og kumulative feil ble omfattet. Dommen gir følgelig ikke veiledning på dette punkt.

I sin utredning påpeker Høivik at å endre skyldkravet i straffebudet krever «særskilte grunner som bør vurderes i tilknytning til hver enkelt bestemmelse.»⁹⁸ Videre samme sted fremholder han at fordi hjemmelen for foretaksstraff er generell, vil det være «betenkelig å innføre uaktsomhet som en generell skyldform for foretaksstraff.» Dette er sentrale poenger som støtter at det er skyldkravet i det enkelte straffebud som bør være avgjørende. Etter hans mening er det en lovgiveroppgave å bestemme hvilket skyldkrav som skal gjelde, i tillegg til at «fremveksten av administrative sanksjoner i noen grad har redusert behovet for foretaksstraff ved uaktsomhet på viktige områder.»⁹⁹ Dette taler for at det er skyldkravet i det aktuelle straffebudet som *bør* gjelde, uten at det er tilstrekkelige holdepunkter for at han mener det *er* rettstilstanden.

På bakgrunn av HR-2021-797-A og utredningen til Høivik ble det innført et generelt krav om uaktsomhet i fvl. § 46 om administrativ foretakssanksjon. Av forarbeidene fremgår det at «[n]år Høyesterett har lagt til grunn at straffeloven § 27 om foretaksstraff må tolkes innskrenkende ved at det innfortolkes et krav om alminnelig uaktsomhet, vil deler av begrunnelsen for å ha et objektivt ansvar ved administrativ foretakssanksjon falle bort.»¹⁰⁰ Dette tilsier at også Justisdepartementet forstår dommen slik at den gir anvisning på et krav om ordinær uaktsomhet, og støtter at det er rettstilstanden etter dommen.

I en samlet vurdering gir ikke *G.I.E.M.*-dommen særlig veiledning for hvilket skyldkrav som skal legges til grunn, og gjeldende rett må derfor baseres på HR-2021-797-A. Etter denne analysen fremstår Høyesteretts resonnement og begrunnelse som tilstrekkelig klart for å legge til grunn at det i dag gjelder et generelt minimumskrav om ordinær uaktsomhet for foretaksstraff. Dette harmonerer også med ordlyden i strl. § 27 og lovgivers ønske om et objektivt ansvar. Hvorvidt man burde operere med ordinær uaktsomhet som skyldkrav er et

---

⁹⁷ Ibid. s. 242.

⁹⁸ Høivik (2021) s. 86.

⁹⁹ Ibid. s. 87.

¹⁰⁰ Prop. 81 L (2021–2022) s. 29.

annet spørsmål som det må være opp til lovgiver å avgjøre. Konklusjonen er at skyldkravet i strl. § 27 er ordinær uaktsomhet, uavhengig av skyldkravet i det aktuelle straffebudet.

3.5. Objektivt ansvar?

Etter *G.I.E.M.*-dommen har Høyesterett lagt til grunn at det gjelder et krav om subjektiv skyld. Likevel åpner EMD opp for å operere med visse former for objektivt ansvar, herunder skyldpresumsjoner, så lenge de er i samsvar med konvensjonen.¹⁰¹ Spørsmålet i denne sammenheng er i hvilken utstrekning man kan operere med slike objektive elementer.

Høivik har formulert en presumsjon som «en formodning som innebærer at det trekkes en slutning fra et gitt faktum A om at faktum og/eller rekvisitt B foreligger», videre at slike innebærer «at påtalemyndighetens bevisbyrde lettes, ved at den slipper å føre bevis for faktum eller rekvisitt B.»¹⁰² Overført til denne sammenheng vil en skyldpresumsjon innebære at skyldkravet anses oppfylt for et gitt forhold, «uten at det nødvendigvis er ført bevis for at skyldkravet er oppfylt.»¹⁰³

I *G.I.E.M.*-dommen viser retten til *Salabiaku mot Frankrike*.¹⁰⁴ Saken gjaldt en person som ble idømt en bot på 100.000 franske franc for smugling. Etter fransk lovgivning var besittelse tilstrekkelig for å bli domfelt og det var ikke noe skyldkrav. Det var i tillegg en bestemmelse hvor det fremgikk at «lack of intent» ikke var tilstrekkelig for frifinnelse. Spørsmålet var om skyldpresumsjonen var i tråd med uskyldpresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2. Domstolen svarte bekræftende på det som følge av et unntak som var utviklet i rettspraksis. Dette unntaket omfattet de tilfeller hvor vedkommende kunne bevise at det var «a case of force majeure». I den sammenheng uttalte retten at skyldpresumsjoner vil være forenelige med uskyldpresumsjonen så lenge de holder seg innenfor rammen av en proporsjonalitetsbegrensning.¹⁰⁵ Denne proporsjonalitetsranken er senere fulgt opp av domstolen.¹⁰⁶

I lys av disse avgjørelsene peker retten i *G.I.E.M.*-dommen på at konvensjonen ikke forbyr bruk av slike presumsjoner, men at den krever at medlemsstatene holder seg innenfor visse

---

¹⁰¹ Avsnitt 243.

¹⁰² Høivik (2012) s. 387.

¹⁰³ I.c.

¹⁰⁴ Avsnitt 243.

¹⁰⁵ *Salabiaku mot Frankrike* avsnitt 28.

¹⁰⁶ *Janosevic mot Sverige* [J] no. 34619/97 avsnitt 101–104; *Västberga Taxi Aktiebolag og Vulic mot Sverige* [J] no. 36985/97 avsnitt 113–116.

grenser.¹⁰⁷ Domstolen angir i samme avsnitt at disse grensene vil være overtrådt der «a presumption has the effect of making it impossible for an individual to exonerate himself from the accusations against him, thus depriving him of the benefit of Article 6 § 2 of the Convention». Uttalelsene i *G.I.E.M.*-dommen er fulgt opp i *Busuttil mot Malta*.¹⁰⁸ Det er etter dette ikke tvilsomt at bestemmelser som innebærer skyldpresumsjoner eller som gir anvisning på et objektivt ansvar må praktiseres i tråd med en forholdsmessighetsvurdering.

Høyesterett fremhevet i HR-2021-797-A at *G.I.E.M.*-dommen «neppe [kan] forstås slik at den er til hinder for bruk av enkelte objektive straffbarhetsvilkår som for eksempel bestemmelsen i vegtrafikkloven § 22 fjerde ledd om villfarelse med hensyn til alkoholkonsentrasjonens størrelse». ¹⁰⁹ Både EMD-praksis og Høyesterettspraksis åpner dermed opp for at det er adgang til å operere med enkelte skyldpresumsjoner. Retten kom likevel til at straff ikke kan «idømmes på et rent objektivt grunnlag.»¹¹⁰ Justisdepartementet og juridisk teori har imidlertid stilt spørsmål ved om ikke Høyesterett har gått for langt i sine uttalelser med hensyn til rekkevidden av skyldkravet.¹¹¹ Generelt er det problematisk å operere med objektive straffebud nettopp av hensyn til skyldprinsippet, det er derfor interessant å undersøke bakgrunnen for disse innvendingene.

I *G.I.E.M.*-dommen ble det ikke vurdert hvorvidt proporsjonalitetsranken og adgangen til objektive elementer knytter seg til enkelte uskyldpresumsjoner eller rene objektive straffebud. Justisdepartementet tolker det som en «mulig slutning at flertallet her legger til grunn at vilkårene og grensen for bruk av presumsjoner og objektivt straffansvar er de samme», herunder at man må ha mulighet til å imøtegå de anklager man blir møtt med.¹¹² Dette forstås som at det er adgang til å operere med rent objektive straffebud, forutsatt at man holder seg innenfor disse grensene.

Videre uttaler Justisdepartementet at «[s]elv om EMDs uttalelser i *G.I.E.M.*-dommen avsnitt 241 og 242 fremstår som generelle og prinsipielle, er det etter departementets syn ikke grunnlag for å ta uttalelsene til inntekt for en uforbeholden rettssetning om at det gjelder krav om

---

¹⁰⁷ *G.I.E.M.*-dommen avsnitt 243.

¹⁰⁸ *Busuttil mot Malta* [J] no. 48431/18 avsnitt 46–48.

¹⁰⁹ Avsnitt 23.

¹¹⁰ Avsnitt 23.

¹¹¹ Emberland (2022).

¹¹² Prop. 81 L (2021–2022) s. 17.

subjektiv skyld for å idømme straff etter EMK».¹¹³ Dette strider mot Høyesteretts uttalelser og konklusjon i HR-2021-797-A.

Emberland argumenterer også for at det ikke gjelder et uforbeholdent krav om skyld.¹¹⁴ Han mener at verken *G.I.E.M.*-dommen eller øvrig praksis fra EMD kan tas til inntekt for dette.¹¹⁵ Bakgrunnen er at Høyesterett ikke tar i betraktning hva dommen egentlig handlet om når domstolen tolker dommen slik den gjør, i tillegg til at Høyesterett ikke behandler alle relevante uttalelser i dommen eller øvrig praksis.¹¹⁶ Italiensk rett opererer heller ikke med foretaksstraff slik vi kjenner det etter strl. § 27.¹¹⁷ I sin avslutning uttaler han at EMD i dommen «[t]vert om bekrefter [...] at objektive straffebud i utgangspunktet er tillatt etter EMK.»¹¹⁸ Emberland tolker med andre ord dommen i en helt annen retning enn Høyesterett. Standpunktet inngår imidlertid som en del av den juridiske teori, og har ikke stor rettskildemessig verdi sammenlignet med høyesterettspraksis.

Til tross for at det er holdepunkter i EMD-praksis som tilsier at det er adgang til å operere med objektive straffebud, er det Høyesteretts forståelse av denne som må legges til grunn. Det er følgelig ikke adgang til å operere med rent objektive straffebud etter *G.I.E.M.*-dommen, og strl. § 27 må derfor tolkes innskrenkende i denne sammenheng.

3.6. Uaktsom korrupsjon?

Som det fremgår av analysen av HR-2021-797-A ovenfor er skyldkravet etter strl. § 27 ordinær uaktsomhet, uavhengig av straffebudets skyldkrav. Hvordan dette stiller seg i relasjon til hvert enkelt straffebud er imidlertid ikke drøftet, og det er derfor interessant å undersøke hvorvidt det er rettskildemessig grunnlag for å anvende et krav om uaktsomhet for foretak på straffebud som har forsett som skyldkrav. Et relevant straffebud i den sammenheng er forbudet mot korrupsjon i strl. § 387. Bestemmelsens første ledd angir:

«[m]ed bot eller fengsel inntil 3 år straffes den som

- a. for seg eller andre krever, mottar eller aksepterer et tilbud om en utilbørlig fordel i anledning av utøvelsen av stilling, verv eller utføringen av oppdrag, eller

---

¹¹³ Ibid. s. 30.

¹¹⁴ Emberland (2022).

¹¹⁵ Ibid. s. 99.

¹¹⁶ Ibid. s. 101 flg.

¹¹⁷ *G.I.E.M.*-dommen avsnitt 88–92; Emberland (2022) s. 101–102.

¹¹⁸ Ibid. s. 116.

- b. gir eller tilbyr noen en utilbørlig fordel i anledning av utøvelsen av stilling, verv eller utføring av oppdrag.»

Sammenhengen for den kriminelle handlingen er «utøvelsen av stilling, verv eller utføringen av oppdrag». Felles for alternativene er at alle kan knyttes til foretak. Dette må sees i sammenheng med at foretak ikke kan operere på egen vegne og derfor har eksempelvis ansatte som utøver en «stilling», et styre som opptrer i kraft av «verv» og konsulenter som utfører «oppdrag».¹¹⁹ Dette illustrerer at korrupsjon er særlig praktisk i tilknytning til foretak. Et eksempel kan være at det er foretatt en utbetaling fra et selskap til en konto tilhørende sønnen til presidenten i et land hvor selskapet ønsker å investere, men det kan ikke påvises forsett hos noen fysisk person.

Det sentrale vilkåret er «utilbørlig fordel». Ordlyden tilsier at det er tale om et gode man ellers ikke ville fått. Forarbeidene peker på at «[d]et må foreligge et klart klanderverdig forhold for at bestemmelsen skal kunne anvendes.»¹²⁰ Videre fremgår det at:

«[f]ormålet bak en ytelse vil stå sentralt i en utilbørlighetsvurdering. Dersom det lar seg bevise at fordelene var ment å påvirke den passive bestikkens utøvelse av en stilling, et verv eller et oppdrag, vil den normalt være utilbørlig.»

Formålet med handlingen og gjerningspersonens bevissthet utgjør dermed en vesentlig del av utilbørlighetsvurderingen. Uaktsomhet innebærer at man ut fra sine forutsetninger kunne og burde handlet annerledes, jf. strl. § 23. Ved en uaktsomhetsvurdering vil det vanligvis ikke være av betydning hvilke tanker gjerningspersonen hadde i handlingsøyeblikket, men man kan ut fra handlingen og vedkommendes forutsetninger bebreide hen. Man vil dermed ikke ha tilstrekkelig grunnlag for å vurdere personen som har handlet «på vegne av foretaket» sitt formål med handlingen, og det vil allerede ved vurdering av de objektive vilkårene være vanskelig å konstatere at det foreligger en «utilbørlig fordel». Det er derfor en nær sammenheng mellom det objektive vilkåret og skylden som skal dekke dette. Fordi det ikke vil være mulig å oppfylle det objektive vilkåret uten kjennskap til vedkommendes bevissthet og hvilket formål hen hadde på gjerningstidspunktet, vil det være vanskelig å operere med et krav om uaktsomhet for foretak ved representasjonsansvar.

---

¹¹⁹ Ot.prp. nr. 78 (2002–2003) s. 54.

¹²⁰ Ibid. s. 55.

Det overnevnte støttes av Høivik da han i utredningen uttaler at: «[s]iden påvirkningsformålet står så sentralt i utilbørighetsvurderingen, er det [...] bare unntaksvis at det kan tenkes korrupsjon uten hensikt om påvirkning.»¹²¹ Videre peker han på at «[u]aktsomhetskravet passer [...] ikke på straffebud som har kvalifisert hensiktskrav eller hvor kunnskap inngår som et sentralt ledd i gjerningsinnholdet.»¹²² Dette er nettopp tilfellet for korrupsjonsbestemmelsen og vilkåret «utilbørlig fordel».¹²³ Dette taler for at det ikke er grunnlag for å operere med et krav om uaktsomhet for foretak i tilknytning korrupsjonsbestemmelsen.

Bakgrunnen for korrupsjonsbestemmelsene var flere internasjonale tiltak for å motvirke korrupsjon.¹²⁴ Blant disse var OECDs Konvensjon om bekjempelse av korrupsjon og bestikkelser av utenlandske offentlige tjenestemenn i forbindelse med internasjonale forretningstransaksjoner og Europarådets Strafferettslig konvensjon mot korrupsjon.¹²⁵ Senere kom også De forente nasjoners konvensjon mot korrupsjon.¹²⁶ Felles for disse konvensjonene er at alle krever at handlingen er begått «intentionally». Det er ikke tvilsomt at forsett tilfredsstiller dette kravet.¹²⁷ At disse internasjonale institusjonene anser gjerningspersonens intensjon med handlingen som sentral støtter at det heller ikke for foretak er adgang til å kriminalisere uaktsom korrupsjon da dette vil medføre en objektiv tilnærming til vurderingen.

Sverige har kriminalisert et utvalg former for grov uaktsom medvirkning til korrupsjon for næringsdrivende.¹²⁸ Sett bort fra Sverige er uaktsomhetsansvar for korrupsjon ikke vanlig i andre land.¹²⁹ I utredningen oppstiller Høivik spørsmålet «om grov uaktsom korrupsjon etter omstendighetene bør være straffbart.»¹³⁰ Etter gjennomgang av den svenske reguleringen foreslår han å kriminalisere grov uaktsom medvirkning til aktiv korrupsjon.¹³¹ Han påpeker imidlertid at utgangspunktet fremdeles bør være at straffansvar for korrupsjon krever forsett.¹³² Uttalelsene om at det ikke er grunnlag for å anvende et skyldkrav om uaktsomhet for

---

¹²¹ Høivik (2021) s. 342.

¹²² Ibid. s. 86.

¹²³ Ibid. s. 343.

¹²⁴ Ot.prp. nr. 78 (2002–2003) s. 7–8.

¹²⁵ Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions, Paris, 17. desember 1997, ikrafttredelsesdato 15. februar 1999; Criminal Law Convention on Corruption, Strasbourg, 27. januar 1999, ETS nr. 173, ikrafttredelsesdato 1. juli 2002.

¹²⁶ United Nations Convention against Corruption, New York, 31. oktober 2003, ikrafttredelsesdato 14. desember 2005.

¹²⁷ Høivik (2021) s. 342.

¹²⁸ Brottsbalken Given Stockholms Slott den 21 december 1962, 10 kapittel 5 e §.

¹²⁹ Høivik (2021) s. 343.

¹³⁰ I.c.

¹³¹ Ibid. s. 345.

¹³² Ibid. s. 343.

korrupsjonsbestemmelsen tilsier at det heller ikke for foretaksstraff er rettslig grunnlag for å operere med et generelt krav om uaktsomhet basert på de særegenheter som vilkåret i straffebudet innebærer. Dette taler for at det heller må kreves forsett ved korrupsjon for foretak.

Likevel stiller foretaksansvaret seg noe annerledes sammenlignet med et personlig ansvar da foretaksansvaret også kan bygge på kumulasjons- og organisasjonsansvaret.¹³³ I HR-2022-1271-A ble Bane NOR straffet på grunnlag av anonyme og kumulative feil. Der ble det vektlagt «at det ikke fantes «en systematikk for å oppgradere områdesikringen etter gjentakende klipping av gjerde og ferdsel og tagging inne på området»».¹³⁴ Overført til eksempelet over, dersom det blir foretatt en utbetaling uten at noen har undersøkt transaksjonen ytterligere i for- eller etterkant, eller at det ikke er kjent hvem som har gitt instruksjonen om utbetalingen kan det tale for at det er uaktsomt og et ansvar for systemfeil, som rammes av kumulasjon- eller organisasjonssansvaret. At det er grunnlag for å operere med uaktsomhet for foretak støttes også av HR-2021-797-A som var den første prinsipielle høyesterettsdommen tilknyttet temaet. Fordi Høyesterett åpner for å operere med et generelt krav om uaktsomhet, taler det for at det er grunnlag for å operere med uaktsomhet i relasjon til korrupsjon for foretak.

Oppsummert viser rettskildebildet at det er betenkeligheter ved å operere med uaktsomhet som skyldkrav i relasjon til korrupsjon for foretak. Som følge av det kan det heller ikke utelukkes at det er flere bestemmelser hvor uaktsomhetsansvaret ikke passer. Det er imidlertid ikke noen entydig løsning på hvorvidt uaktsomhet kan anvendes ved foretaksstraff i disse tilfellene eller ikke.

---

¹³³ Se punkt 2.1. over.

¹³⁴ Avsnitt 51.

4. Ansvar for anonyme og kumulative feil ved forsett?

4.1. Innledning

Ved foretaksstraff er det ikke alltid mulig å påvise hvem som har begått den straffbare handlingen. For å unngå ansvarspulverisering rammer strl. § 27 derfor anonyme og kumulative feil. Dette ansvaret følger av ordlyden som angir at bestemmelsen gjelder selv om «ingen enkeltperson» har utvist skyld. Til tross for at det nå er innført et skyldkrav er det i lys av HR-2022-1271-A klart at EMK ikke stiller noe krav til individualisering av skylden.¹³⁵ Avgjørende er hvorvidt det foreligger en tilknytning mellom den som handlet og virksomheten, jf. ordlyden «på vegne av» i § 27.

Av avhandlingens pkt. 3.4. fremgår det at skyldkravet for foretaksstraff er uaktsomhet. Høyesterettsdommen fra 2022 gjaldt straffebud med uaktsomhet som skyldkrav. Det spørsmålet som er mest interessant i denne sammenheng er imidlertid hvordan vurderingen blir dersom det er skyldkravet i straffebudet som skal følges. Spørsmålet som skal behandles i denne delen av avhandlingen er derfor hvorvidt man kan operere med ansvar for anonyme og kumulative feil når straffebudet krever forsett. Uaktsomhetsansvaret vil inngå som en naturlig del av vurderingen.

Som nevnt innledningsvis er anonyme feil «en feil som ikke kan knyttes til noen enkeltperson, mens kumulative feil foreligger når det er samvirke mellom flere personer som har forårsaket en feil.»¹³⁶ Ettersom skyldkravet i den saken var uaktsomhet ble ikke spørsmålet om forsett som skyldkrav i relasjon til anonyme og kumulative feil behandlet.

Å bevise skyld i relasjon til anonyme personer er vanskeligere sammenlignet med de tilfeller gjerningspersonen er kjent.¹³⁷ Vurderingen av hvorvidt noen har handlet med forsett krever særlig kunnskap om vedkommendes bevissthet i gjerningsøyeblikket, jf. pkt. 2.3. Hvordan blir dette da i de tilfeller hvor man ikke kjenner vedkommendes identitet eller hvor flere har handlet sammen? Spørsmålet ble ikke behandlet av Straffelovkommisjonen, men har vært berørt i litteraturen. For å svare på dette vil det først redegjøres nærmere for forholdet mellom forsett og anonyme og kumulative feil og deres særtrekk. Deretter vil det sees hen til hvordan anonyme og kumulative feil er behandlet i forarbeidene og hvilke posisjoner som finnes i litteraturen.

---

¹³⁵ Avsnitt 46 flg.

¹³⁶ HR-2022-1271-A avsnitt 39.

¹³⁷ Høivik (2012) s. 197.

4.2. Forsett ved anonyme og kumulative feil

I HR-2022-1271-A kunne overtredelsene knyttes til Bane NOR, men ikke konkrete personer i virksomheten. I den anledning uttalte Høyesterett at «[d]ette innebærer at uaktsomhetsvurderingen blir objektivisert».¹³⁸ Dommen gir med det uttrykk for at man ved vurdering av skyld for anonyme og kumulative feil må anlegge en objektivisert tilnærming.

Forskjellen mellom uaktsomhet og forsett er blant annet at ved førstnevnte tar man utgangspunkt i hva som er forsvarlig opptreden før man vurderer hvorvidt det er grunnlag for å bebreide vedkommende i den aktuelle situasjonen.¹³⁹ Hva som er en forsvarlig opptreden vil være en objektiv vurdering, slik Høyesterett påpeker i 2022-dommen. Dermed er det objektive elementet mer fremtredende i en uaktsomhetsvurdering sammenlignet med en vurdering av forsett hvor utgangspunktet er hva vedkommende har tenkt i gjerningsøyeblikket. Dette er også fremhevet av Rieber-Mohn, hvor han påpeker at «uaktsomhetsbegrepet har [...] en objektiv kjerne.»¹⁴⁰ Basert på dette synes ikke uaktsomhet som skyldkrav å være et hinder for å holde foretak ansvarlige for denne typen feil. Spørsmålet er imidlertid i hvilken grad man kan objektivisere forsettsvurderingen.

I forarbeidene til strl. 1902 § 48 a fremgår det at i anledning anonyme feil kan det være «vanskelig å bevise at vedkommende har utvist skyld, men stort sett vil ikke det være noe problem.»¹⁴¹ Her peker Straffelovkommisjonen på at «[v]ed å se på de objektive forhold ved handlingen, kan man som oftest trekke slutninger om noen har handlet uaktsomt.»¹⁴² Videre fremgår det at «[i] visse tilfeller vil det også kunne foreligge anonymt forsett. Det vil f.eks ut fra de faktiske forhold være klart at lovbruddet ikke kunne ha skjedd uten at noen i bedriften hadde handlet forsettlig». Denne uttalelsen følges opp av departementet.¹⁴³ Uttalelsene tilsier at det er mulig å operere med forsett som skyldkrav ved anonyme feil, men at det beror på de konkrete omstendigheter.

I relasjon til kumulative feil fremhever flertallet i kommisjonen at det gjøres unntak fra det individuelle skyldkravet, men at slike «kan bare rammes ved overtredelse av straffebed som har uaktsomhet som skyldform [...], siden forsettet er betinget av at den nødvendige kunnskap

---

¹³⁸ Avsnitt 40.

¹³⁹ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 426.

¹⁴⁰ Rieber-Mohn (1988) s. 351, fulgt opp i Rt. 1988 s. 1356 s. 1360.

¹⁴¹ NOU 1989: 11 s. 15–16.

¹⁴² I.c.; Med henvisning til Rieber-Mohn (1988) s. 351.

¹⁴³ Ot.prp. nr. 27 (1990–1991) s. 17 og 14.

foreligger hos en enkelt person.»¹⁴⁴ Mindretallet mente at adgangen til å kumulere handlinger måtte vurderes konkret i tilknytning hver enkelt lov, og at det derfor ikke burde etableres en generell regel som åpner for kumulative feil.

Departementet fulgte opp flertallets uttalelser om at man skulle kunne straffes for både anonyme og kumulative feil.¹⁴⁵ De påpeker at det er mer hensiktsmessig å legge vurderingen av hvorvidt foretaket skal straffes for kumulative feil i det konkrete tilfellet til påtalemyndigheten og domstolen jf. «kan»-skjønnnet, enn at lovgiver «skal foreta en forhåndsvurdering av hvilke særlover som også bør ramme kumulative feil» slik mindretallet foreslo.¹⁴⁶ Departementet kommenterer ikke vurderingen av ansvar for kumulative feil i tilknytning forsett. I innledningen til proposisjonen fremgår det imidlertid at kumulative feil rammes, som «vil si feil begått av flere i foretaket som hver for seg ikke har handlet uaktsomt, men hvor den samlede atferden må kunne karakteriseres som uaktsom.»¹⁴⁷ Dette taler for at de følger kommisjonens flertall om at det ikke skal gjelde et ansvar for kumulative feil ved forsett.

Samlet tilsier forarbeidene at det ikke er noe i veien for å operere med forsett for anonyme feil, men at det ikke er adgang til å anvende forsett i relasjon til kumulative feil. Utfordringen med anonyme feil er at det ofte er vanskelig å påvise hvorvidt det er én eller flere personer som står bak handlingen. Det medfører at det må være klare holdepunkter for å påvise at noen har opptrådt alene for å kunne anvende forsett som skyldkrav ved anonyme feil.

Forarbeidene får støtte av juridisk litteratur. I lovkommentar til strl. § 27 skriver Matningsdal:¹⁴⁸

«[a]nsvaret ved kumulative feil forutsetter at straffebudet har uaktsomhet som skyldform. Utvidelsen kan ikke omfatte tilfeller hvor skyldkravet er forsett eller strengere. [...] Det er et begrepskjennetegn på forsett at man ikke kan summere flere personers kunnskap for på den måten å statuere forsett.»

Han peker her både på innholdet av forsett som skyldkrav og hvordan dette stiller seg i relasjon til kumulasjon. Videre viser Matningsdal til at løsningen «når straffebudet har forsett som skyldkrav» ikke er drøftet i forarbeidene, hvor han igjen påpeker at «forsett ikke kan statures ved kumulative feil.»¹⁴⁹ Det samme ble påpekt i Rt. 2007 s. 785, hvor det fremgår at «[s]åfremt

---

¹⁴⁴ NOU 1989: 11 s. 16.

¹⁴⁵ Ot.prp. nr. 27 (1990–1991) s. 17.

¹⁴⁶ I.c.

¹⁴⁷ Ibid. s. 3.

¹⁴⁸ Matningsdal (2022) § 27 note 4.4.

¹⁴⁹ Ibid. note 4.5.

straffebudet ikke krever forsett, vil man ved foretaksstraff også kunne straffe kumulative feil», med henvisning til Matningsdals lovkommentar sammen med Bratholm.¹⁵⁰ Dette var imidlertid et obiter dictum ettersom saken gjaldt spørsmål om foretaksstraff for et enkeltpersonforetak hvor det bare var én ansatt, det var dermed ikke tale om en anonym feil. Uttalelsen er likevel av betydning for dette spørsmålet da Høyesterett er generelle i sine uttalelser.

Også Høivik peker på forsettets begrensning i tilknytning kumulative feil:¹⁵¹

«[e]n sentral begrensning i kumulasjonsansvaret [...] er likevel at det bare kan anvendes på overtredelser av straffebud med *uaktsomhet* som skyldform. Ansvaret er uanvendelig dersom straffebudet krever forsett. Begrunnelsen er at forsettskravet inneholder en psykologisk komponent som forutsetter en individuell gjerningsperson.»

Høivik stenger imidlertid ikke helt for at det kan opereres med forsett også for kumulative feil, se mer om dette under pkt. 4.3.¹⁵²

Basert på rettskildene er det adgang til å ansvarliggjøre et foretak på bakgrunn av anonyme feil der skyldkravet er forsett, dersom det er tilstrekkelige holdepunkter for at vedkommende ikke kunne tenkt noe annet. Teoretikere er imidlertid skeptiske til å anvende forsett der det ikke kan utelukkes at handlingen er begått av flere.

4.3. Særskilt om forsett ved kumulative feil

Ved behandling av kumulative feil mente flertallet i Straffelovkommisjonen at slike samvirkende feil bare kunne rammes der straffebudet krevde uaktsomhet.¹⁵³ Bakgrunnen for standpunktet er at det ikke vil være mulig å oppfylle kravene til forsett, herunder å påvise den nødvendige kunnskap hos en enkeltperson. Mindretallet mente derimot at det burde vurderes konkret i hvert tilfelle hvorvidt foretaket også skulle rammes av kumulative feil, men de uttalte seg ikke direkte om forholdet mellom uaktsomhet og forsett.¹⁵⁴

Høivik åpner imidlertid for at det i noen tilfeller kan være mulig å konstatere forsett på bakgrunn av anonyme og *kumulative* feil. De tilfeller han peker på er:¹⁵⁵

---

¹⁵⁰ Avsnitt 15.

¹⁵¹ Høivik (2012) s. 220.

¹⁵² Ibid. s. 220–221.

¹⁵³ NOU 1989: 11 s. 16.

¹⁵⁴ I.c.

¹⁵⁵ Høivik (2012) s. 220–221.

«[d]ersom gjerningsinnholdet [...] inneholder et *kunnskapselement* og et *handlingselement* kan det i prinsippet tenkes at en person oppfyller kunnskapselementet mens en annen oppfyller handlingselementet, og at de hver for seg oppfyller forsettskravet i relasjon til sin del av gjerningsinnholdet.»

Som eksempel på et slikt straffebed viser han til den tidligere verdipapirhandelloven § 3-3 annet ledd, jf. første ledd, jf. § 17-3 første ledd som gir anvisning på forbudet mot innsidehandel.¹⁵⁶

Paragraf 3-3 første ledd angir:

«[t]egning, kjøp, salg eller bytte av finansielle instrumenter eller tilskyndelse til slike disposisjoner, må ikke direkte eller indirekte foretas for egen eller fremmed regning av noen som har innsideinformasjon.»

Videre fremgår det av annet ledd første punktum at første ledd bare gjelder «ved misbruk av innsideinformasjon». Høivik mener det kan tenkes at en person A «har innsideinformasjon», mens en annen person B foretar «tegning, kjøp, salg eller bytte av finansielle instrumenter». Dersom man forutsetter at de hver for seg har forsett som dekker sin del av gjerningsbeskrivelsen vil de sammen kunne oppfylle skyldkravet. Vilåret om at informasjonen er «misbruk[t]» i annet ledd kan imidlertid vanskelig oppfylles dersom B handler uten å ha As informasjon. Høivik utelukker dermed ikke at det kan være tilfeller hvor forsett kan omfatte kumulative feil, men uten å gi et klart eksempel på et slikt tilfelle. Synspunktet blir opprettholdt i utredningen fra 2021 ved å vise til hans tidligere arbeid.¹⁵⁷

I samme retning finner man Jacobsen. Han viser til Matningsdals begrunnelse for hvorfor forsett ikke kan konstateres ved kumulative feil, før han uttaler:¹⁵⁸

«[d]et er likevel tvilsamt om denne grunngevinga er tilstrekkeleg til å forklare at skuldkravet berre er lagt på strekk i tilfelle av aktløyse. Ettersom skuldkravet òg i dei tilfella er frikopla frå utgangspunktet om at ein einskildperson skal ha utvist skuld, er det vanskeleg å sjå at ein ikkje, ut i frå dei same synsmåtane kunne kumulert òg kunnskap som til saman gjorde det sannsynleg at ei viss følge ville inntre [...]. Hensikt synest derimot vanskelegare å konstruere slik.»

---

¹⁵⁶ Lov 29. juni 2007 nr. 75 om verdipapirhandel (verdipapirhandelloven - vphl).

¹⁵⁷ Høivik (2021) s. 97.

¹⁵⁸ Jacobsen (2009) s. 50 note 23.

Han peker på at når dekningsprinsippet er lagt på strekk i relasjon til uaktsomhet, burde det også være adgang til å tolke prinsippet utvidende i relasjon til forsett. Formuleringen «kunnskap som til saman gjorde det sannsynleg» taler for at det hovedsaklig er sannsynlighetsforsett som er aktuelt. Dette støttes av siste setning hvor det fremgår at det er vanskelig å påvise hensiktsforsett på denne måten. Det siterte trekker i retning av at Jacobsen mener det er en viss mulighet til å kumulere forsett, men ikke på generelt grunnlag. Uttalelsen ble imidlertid gitt før strl. 2005 trådte i kraft, og før Høyesteretts avgjørelser i 2021 og 2022.

Teoretikerne åpner med det opp for å operere med kumulative feil på grunnlag av forsett, en diskusjon som lovgiver tilsynelatende ikke har sett. Dekningsprinsippet innebærer at skylden skal dekke hele straffebudet. Dersom flere personer har forsett om ulike deler av gjerningsbeskrivelsen, slik Høivik og Jacobsen forutsetter i sine eksempler, vil det likevel ikke være tale om forsett i tradisjonell forstand. Å strekke på forsettskravet i denne forbindelse vil være problematisk som følge av straffens inngripende karakter. Til tross for at det er en teoretisk mulighet til å konstatere forsett bør det utvises særlig varsomhet, da verken lovgiver eller Høyesterett har tatt stilling til problemstillingen enda. Etttersom anonyme og kumulative feil er særlig aktuelt ved foretaksstraff vil det derfor være uheldig å operere med forsett som skyldkrav da det kan medføre at foretak slipper unna ansvar fordi det ikke er mulig å konstatere at skyldkravet er oppfylt. Rettskildene taler dermed for at det er mest hensiktsmessig å operere med uaktsomhet som skyldkrav slik Høyesterett oppstiller i HR-2021-797-A.

5. Uskyldspresumsjonen som skranke for foretaksstraff

5.1. Innledning

Det som skiller foretaksstraff fra personlig ansvar er at foretak ikke har evne til å handle selv. Foretakets ansvar og identitet må derfor basere seg på andre grunnlag. Slike grunnlag kan være organisasjonsansvaret, kumulasjonsansvaret og det individuelle representasjonsansvaret.¹⁵⁹ Sistnevnte innebærer at foretaksansvar bygger på en fysisk person sine handlinger, jf. vilkåret «på vegne av» i strl. § 27. I praksis og teori er det stilt spørsmålet ved hvilken betydning dette har for foretaket.¹⁶⁰ Hvilken betydning det har for den fysiske personen at dens handling er grunnlag for straffansvar for et foretak uten at vedkommende selv er tiltalt er imidlertid ikke behandlet. Temaet for denne problemstillingen er om man utenfor en straffesak mot en person kan konstatere at vedkommende er straffskyldig, uten å krenke uskyldspresumsjonen. Uskyldspresumsjonen fremgår av EMK art. 6 nr. 2 som angir:

“[e]veryone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law.”

Bestemmelsen innebærer at enhver har rett til å bli ansett som uskyldig inntil skyld er bevist og er en del av retten til en rettferdig rettergang i EMK art. 6.¹⁶¹ Bestemmelsens kjerne er reglene om bevisbyrde og beviskravet i strafferetten.¹⁶² Utover dette setter presumsjonen begrensninger for bruken av objektive straffebedømte som behandlet over i punkt 3.5.¹⁶³ Av betydning i denne sammenheng er imidlertid presumsjonens begrensninger med hensyn til uttalelser om skyld, herunder skyldkonstateringer.¹⁶⁴

Den nyere utviklingen i høyesterettspraksis åpner for ulikt skyldkrav for foretaket og den fysiske personen, noe som gjør problemstillingen enda mer aktuell. I HR-2021-797-A kom Høyesterett til at det var tilstrekkelig for å straffe foretaket at vedkommende person hadde utvist uaktsomhet, og selskapet ble straffet på bakgrunn av dette. Den fysiske personen ble imidlertid ikke straffet, da vedkommende ikke hadde oppfylt skyldkravet i utlendl. § 108 om grov uaktsomhet.

---

¹⁵⁹ Høivik (2012) s. 22 flg.

¹⁶⁰ Ibid. s. 385–408.

¹⁶¹ Strandbakken (2003) s. 28; Pedersen (2006).

¹⁶² *Barberà, Messegué og Jabardo mot Spania* [P] no. 10590/83 avsnitt 77.

¹⁶³ *Salabiaku mot Frankrike* avsnitt 28.

¹⁶⁴ *Allenet De Ribemont mot Frankrike* [J] no. 15175/89 avsnitt 35; *Sekanina mot Østerrike* [J] no. 13126/87 avsnitt 30.

Spesielt for disse tilfellene er at den fysiske personen i utgangspunktet ikke er involvert i straffesaken på egne vegne, og dermed ikke vil kunne straffes. Dersom foretaket straffes vil det likevel innebære en belastning for denne personlig og dens omdømme at foretakets ansvar bygger på vedkommendes handling.

En forutsetning for at uskyldspresumsjonen skal sette skranker er at den kommer til anvendelse for den fysiske personen som har handlet «på vegne av» foretaket, i en sak mot sistnevnte, jf. strl. § 27. Dette vil bli behandlet under punkt 5.2. Dersom den ikke kommer til anvendelse etter sin ordlyd er spørsmålet om den gjelder på annet grunnlag, se punkt 5.3. Avslutningsvis i punkt 5.4. er temaet hva som er konsekvensen ved krenkelse, og hva som bør være løsningen med hensyn til å vurdere en fysisk persons handling i forbindelse med foretaksstraff.

5.2. Presumsjonens anvendelsesområde

Uskyldspresumsjonen retter seg mot “[e]veryone”. Etter ordlyden gjelder den enhver, både fysiske og juridiske personer. Avgjørende er om den fysiske personen er «charged with a criminal offence». En naturlig forståelse av «charged» tilsier at vedkommende er siktet. Videre tilsier «criminal offence» en straffbar krenkelse. Dette er oppfylt da det er spørsmål om straff for en forbrytelse. Vilkåret «charged» har vært gjenstand for en autonom tolkning i EMD-praksis, dette innebærer at nasjonale klassifikasjoner som siktet og tiltalt ikke vil være avgjørende ved tolkningen av vilkåret.¹⁶⁵ I *Deweer mot Belgia* uttalte EMD at det avgjørende er om den mistenkte er «substantially affected» som følge av etterforskning rettet mot vedkommende.¹⁶⁶ Dette beror på en konkret vurdering av vedkommendes situasjon.

Eksempler på at vedkommende har blitt ansett som «substantially affected» er at vedkommende er meddelt at hen vil bli straffeforfulgt, ved innledning av etterforskning og på tidspunktet for arrestasjon.¹⁶⁷ Ut fra dette synes kjerneområdet for hva som er omfattet å være tilfeller hvor saken retter seg direkte mot noen. Dersom påtalemyndigheten ilegger et selskap et forelegg på bakgrunn av en fysisk persons uaktsomhet taler det for at det er foretaket som er «substantially affected» da det er denne saken retter seg mot, ikke personen. På bakgrunn av dette kommer ikke uskyldspresumsjonen til anvendelse overfor den fysiske personen etter ordlyden, da

---

¹⁶⁵ *Engel mfl. mot Nederland* avsnitt 82; NOU 2020: 10 s. 51–53; Aall (2021) s. 199.

¹⁶⁶ *Deweer mot Belgia* [J] no. 6903/75 avsnitt 46.

¹⁶⁷ *Deweer mot Belgia* avsnitt 42; *Eckle mot Tyskland* [J] no. 8130/78 avsnitt 73; *Barry mot Irland* [J] no. 18273/04 avsnitt 34.

vedkommende ikke er å anse som «charged». Spørsmålet er om det er grunnlag for å tolke vilkåret «charged» utvidende.

5.3. Utvidet anvendelsesområde?

I litteraturen er det oppstilt spørsmål om vernet mot uttalelser om straffeskyld før skyldspørsmålet er avgjort kan komme til anvendelse før vedkommende er «charged», basert på praksis fra EMD.¹⁶⁸ At konvensjonen setter som vilkår at man skal være «charged» taler mot at det er adgang til å gjøre unntak fra vilkåret. Dette har støtte i *Lutz mot Tyskland* hvor retten fremhevet at «charged» i art. 6 nr. 2 skal forstås likt som art. 6 nr. 1. Etter sistnevnte er det ikke tvilsomt at disse rettssikkerhetsgarantier først kommer til anvendelse når vedkommende er «charged».¹⁶⁹

I *Böhmer mot Tyskland* hadde den tyske domstolen kommet til at en betinget fengselsdom skulle fullbyrdes da vedkommende under prøvetiden hadde vært undergitt etterforskning for bedrageri, noe domstolen mente de med sikkerhet kunne legge til grunn at han var skyldig i.¹⁷⁰ EMD konkluderte med uskyldspresumsjonen var krenket og uttalte:¹⁷¹

“[t]he presumption of innocence, considered in the light of the general obligation of a fair criminal trial under Article 6 § 1, excludes a finding of guilt outside the criminal proceedings before the competent trial court, irrespective of the procedural safeguards in such parallel proceedings and notwithstanding general considerations of expediency”.

Uttalelsen innebærer at det utenfor en straffeprosess ikke er adgang til å komme med skyldkonstateringer, samt at dette heller ikke kan gjøres av andre enn den kompetente domstol. Dette åpner for at uskyldspresumsjonen også gjelder utenfor de tilfeller hvor noen er “charged”.

Denne forståelsen er også lagt til grunn av Høyesterett i Rt. 2003 s. 1827. Saken gjaldt spørsmål om et vedtak om tvangsmessig institusjonsplassering etter barnevernloven 1992 stenger for en senere straffesak for de forhold som lå til grunn for vedtaket, jf. forbudet om dobbeltforfølgning i EMK art. 4 nr. 1 i protokoll nr. 7.¹⁷² I den forbindelse ble det oppstilt spørsmål om fylkesnemndene hadde brutt uskyldspresumsjonen ved at de hadde konstatert skyld hos vedkommende som grunnlag for tvangsvedtaket. Dommen inneholder en dissens (4-1). Både

---

¹⁶⁸ Pedersen (2006) s. 262.

¹⁶⁹ *Lutz mot Tyskland* [P] no. 9912/82 avsnitt 52.

¹⁷⁰ *Böhmer mot Tyskland* [J] no. 37568/97 avsnitt 59.

¹⁷¹ Avsnitt 67.

¹⁷² Lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven 1992 - bvl.) § 4-24 annet ledd, jf. første strekpunkt i første ledd (opphevet).

flertallet og mindretallet viser til *Böhmer*-dommen, men har ulike forståelser av den. Flertallet fremholdt på bakgrunn av dommen at det ikke er adgang til å ta stilling til spørsmål om straffeskyld prejudisielt i en sak om andre forhold.¹⁷³ Mindretallet mente imidlertid at dommen ikke kunne tolkes for å gi uttrykk for en slik vidtgående rettssetning, med henvisning til dansk juridisk teori.¹⁷⁴ Flertallets standpunkt taler for at uskyldspresumsjonen også gjelder utenfor straffesaker.

I NOU 2003: 15 er også uskyldspresumsjonen behandlet. Her fremgår det at “[b]estemmelsen sier ingenting om i hvilke sammenhenger skyld kan konstateres etter loven. Konvensjonspraksis har imidlertid fastslått at uskyldspresumsjonen innebærer et forbud mot å konstatere skyld uten straffedom.”¹⁷⁵ Til tross for at det ikke eksplisitt er henvist til *Böhmer*-dommen støtter uttalelsen at praksis fra EMD avskjærer skyldkonstateringer i alle sammenhenger utenfor straffesaker.

En annen som behandler spørsmålet om uskyldspresumsjonens virkeområde og rekkevidde er Trechsel. Han oppstiller spørsmålet «whether it is justified to restrict the presumption to persons charged with a criminal offence».¹⁷⁶ Han mener at begrensningen «charged» ikke er rettferdiggjort. Bakgrunnen er at uskyldspresumsjonen skiller seg ut blant de øvrige rettighetene i artikkel 6 som er «intrinsically tied to the criminal context», mens uskyldspresumsjonen også gjelder utenfor denne. Han spør videre «[w]hy should a person [...] who is not subject to a charge, be presumed guilty?».

Trechsel mener “the guarantee should benefit ‘everyone’, irrespective of his or her involvement in criminal proceedings”.¹⁷⁷ Han peker på at uttrykket “charged” kan forklares med at de som er underlagt en straffeprosess er særlig sårbare, men han mener uskyldspresumsjonen «must benefit persons who are not (yet, or not anymore) so charged.»¹⁷⁸ Formuleringen «yet, or not anymore» indikerer at det er de situasjonene hvor skyldspørsmålet ikke *enda* er avklart, eller der noen er *frifunnet* som er sentrale, og ikke tilfeller hvor vedkommende ikke vil være en del av straffesaken i det hele. Likevel tilsier hensynet til systembetraktninger at også personer som

---

¹⁷³ Avsnitt 76–77.

¹⁷⁴ Avsnitt 43–45.

¹⁷⁵ NOU 2003: 15 s. 108.

¹⁷⁶ Trechsel (2005) s. 155.

¹⁷⁷ I.c.

¹⁷⁸ Ibid. s. 155–156.

direkte er utelatt av straffeprosessen også bør være omfattet, selv om det er på det rene at vedkommende ikke vil bli «charged».

Dette støttes av Aall som også peker på at uskyldspresumsjonen står i en særstilling sammenlignet med de øvrige rettighetene art. 6 gir anvisning på.¹⁷⁹ Eksempelvis vil retten til en uavhengig og upartisk domstol og retten til oppnevnt forsvarer gjøre seg gjeldende på ulike tidspunkt i straffeprosessen. Uskyldspresumsjonen og de hensyn den skal beskytte vil derimot slå til allerede fra innledningen av en straffesak og fremdeles virke når saken er over. Den har derfor «reelt et videre anvendelsesområde enn de øvrige rettigheter ved å beskytte *enhver* mot skyldkonstaterende uttalelser».¹⁸⁰ Dette tilsier at forbudet mot skyldkonstateringer også gjelder utenfor «charged»-tilfellene.

Denne forståelsen støttes av Johnsen som i sin artikkel fremhever at:¹⁸¹

«det er like god grunn til å verne dem som *ikke* engang er under etterforskning, mot påstander om straffbar adferd fra offentlige myndigheter. Bestemmelsen tolkes derfor utvidende. Artikkel 6 (2) gjelder ikke bare for straffeforfølgning. Bestemmelsen verner i prinsippet alle borgere mot påstander om at de skal ha begått straffbare handlinger – *uavhengig* av om det foreligger noen strafferettslig anklage mot dem.»

Johnsen legger her til grunn at det er adgang til å tolke anvendelsesområdet utvidende, for å ivareta de bakenforliggende hensyn.

Formålsbetraktninger står sentralt ved tolkning av EMK. Formålet med uskyldspresumsjonen er å hindre at noen blir betraktet som skyldig før skyld er bevist, og inngår som en del av retten til rettferdig rettergang. I et tilfelle hvor vedkommende ikke er tiltalt, men en domstol prejudisielt legger til grunn at vedkommende er skyldig har hen ingen mulighet til å ivareta egne interesser. Dette taler mot at det er tale om noen rettferdig rettergang, og er grunnleggende i strid med de rettssikkerhetsbetraktninger som rettsstaten bygger på. På denne måten vil tilliten til rettssystemet også kunne bli svekket, dersom offentlige myndigheter har mulighet til å komme med skyldkonstateringer uten at den de retter seg mot har mulighet til å forsvare seg.¹⁸²

---

¹⁷⁹ Aall (2021) s. 295.

¹⁸⁰ Aall (2018) s. 440.

¹⁸¹ Johnsen (2006) s. 9.

¹⁸² Pedersen (2006) s. 261.

I sin behandling av tematikken viser Pedersen til *Böhmer*-dommen og hensynene bak forbudet mot skyldkonstateringer.¹⁸³ Hun fremhever at formålet med uskyldspresumsjonen ikke bare er å ivareta hensynet til materielt riktig resultat, men også omdømmet til vedkommende.¹⁸⁴ Dersom presumsjonen bare hadde kommet til anvendelse på det tidspunktet vedkommende var «charged» ville ikke dette blitt ivaretatt i tilstrekkelig grad. Det er ikke tvilsomt at omdømmet til den fysiske personen som står bak handlingen vil være under press. Dette taler for at uskyldspresumsjonen også slår til overfor denne.

Samlet sett taler rettskildebildet for at uskyldspresumsjonens forbud mot skyldkonstateringer også gjelder utenfor «charged»-tilfellene. Det er følgelig ikke adgang til å konstatere skyld hos en fysisk person som har “handlet på vegne av” et foretak uten å krenke EMK art 6 nr. 2. Spørsmålet i det følgende er hva som blir konsekvensen av dette.

5.4. Konsekvensen av krenkelse

5.4.1. Hva er resultatet?

Basert på det overnevnte vil en skyldkonstatering for den fysiske personen i forbindelse med en straffesak mot foretaket kunne være i strid med uskyldspresumsjonen. I så tilfelle vil det medføre at EMD konstaterer krenkelse.¹⁸⁵ Videre kan domstolen tilkjenne erstatning for økonomisk og ikke-økonomisk tap dersom det er påberopt, jf. EMK art. 41.

Som nevnt over hadde styreleder i 2021-dommen utvist uaktsomhet, men det var ikke tilstrekkelig for å oppfylle skyldkravet for personlig straffansvar. Likevel ble uaktsomheten grunnlaget for straff overfor selskapet i lys av *G.I.E.M.*-dommen. Hvorvidt dette var problematisk overfor den fysiske personen og dennes rettigheter ble imidlertid ikke behandlet av Høyesterett. Ved utpensling av innholdet i strl. § 27 peker retten derimot på at «utvist skyld» får betydning for vurderingen om det bør ilegges foretaksstraff etter strl. § 28 bokstav b. I den anledning viser de til at bakgrunnen for innføringen av dette vurderingsmomentet var hensynet til uskyldspresumsjonen.¹⁸⁶ Ut fra sammenhengen og at spørsmålet var hvorvidt det kreves skyld for å straffe foretak, var det imidlertid uskyldspresumsjonen overfor foretaket de hadde i tankene, ikke overfor den fysiske personen. Dette kan indikere at domstolen ikke anså dette som en relevant problemstilling. Saken illustrerer likevel at dette er en praktisk situasjon.

---

¹⁸³ Ibid. s. 262–265.

¹⁸⁴ Ibid. s. 261; *G.I.E.M.*-dommen avsnitt 314.

¹⁸⁵ *Böhmer mot Tyskland* avsnitt 72.

¹⁸⁶ Avsnitt 18.

For å unngå krenkelse må den fysiske personen bli gjort til part i straffesaken ved å bli tiltalt. Dette medfører at det blir spørsmål om personlig straffansvar for vedkommende, noe som krever bekreftende konklusjon for å kunne bygge på handlingen i straffesaken mot foretaket. Å gjøre vedkommende til tiltalt vil gi hen de rettighetene som EMK art. 6 gir anvisning på, og dermed mulighet til å ivareta egne interesser i motsetning til en sak som kun retter seg mot foretaket. Spørsmålet er imidlertid om dette er det mest hensiktsmessige, både overfor den fysiske personen og foretaket.

Dette spørsmålet reiser seg særlig i de tilfeller hvor det i forkant av saken mot foretaket ikke var holdepunkter for at skyldkravet for den fysiske personen var oppfylt, mens det underveis i hovedforhandlingen fremkommer opplysninger som tilsier det motsatte. Hvilken betydning skal dette få for den videre straffeprosessen? Skal man stanse hovedforhandlingen for å gjøre vedkommende til part, slik at vedkommende sammen med sin forsvarer får mulighet til å forberede sitt forsvar? Hensynet til effektivitet og fremdrift i saken taler mot en slik løsning, mens hensynet til rettssikkerhet taler med tyngde for.

5.4.2. Hva er en hensiktsmessig løsning?

Det vil i mange tilfeller være en forutsetning for å kunne holde et foretak ansvarlig å bygge på en fysisk person sine handlinger ettersom ikke alt kan tilskrives organisatoriske feil eller systemsvikt. Dersom man ikke skal kunne bygge på dennes handlinger vil det kunne uthule foretaksansvaret.¹⁸⁷ Det er derfor ikke aktuelt å avskjære denne muligheten. Dette betyr likevel ikke at den fysiske personens rettigheter skal bli neglisjert. Spørsmålet er hvordan man best kan ivareta dennes interesser og rettigheter.

Det er ikke tvilsomt at foretaksansvaret er av supplerende karakter; det kan ilegges både foretaksstraff og straff for den fysiske personen.¹⁸⁸ Det er imidlertid ikke noe krav at begge skal straffes, bare i de tilfeller hvor omstendighetene rundt overtredelsen tilsier det.¹⁸⁹ Når det ikke er grunnlag for å holde den fysiske personen ansvarlig er spørsmålet om man skal gjøre denne personen til part i saken bare for å kunne bygge på dennes handlinger overfor foretaket. På den ene siden er dette eneste mulighet for vedkommende til å kunne ivareta sine rettigheter. På den andre siden kan det argumenteres for at dette i større grad vil medføre en belastning for vedkommende, sammenlignet med belastningen vedkommende vil oppleve i forbindelse med

---

¹⁸⁷ Se motsatt om uskyldspresumsjonens betydning for foretaket ved representasjonsansvaret i Høivik (2012) s. 397 flg.

¹⁸⁸ Ot.prp. nr. 27 (1990–1991) s. 6.

¹⁸⁹ Rt. 2004 s. 1457 avsnitt 23.

at dennes handling utgjør grunnlaget for straffansvar. Videre er det et sentralt poeng at vedkommende selv risikerer å bli straffet, noe enhver ønsker å unngå. Dette kan også i sin tur medføre økt bebreidelse av vedkommende og belastning for hen.¹⁹⁰

Oppsummert er det ikke klare holdepunkter for hva som vil være den beste løsningen for den fysiske personen, og dette er et spørsmål som må overlates til lovgiver og Høyesterett. Rettskildebildet taler imidlertid for at uskyldspresumsjonen kommer til anvendelse også overfor den fysiske personen, og prinsipielt er det derfor viktig å fremheve ivaretagelse av uskyldspresumsjonen som en grunnleggende rettighet for den fysiske personen.

---

¹⁹⁰ Et paradoks i forbindelse med diskusjonen om skyldkravet ved foretaksstraff er at et objektivt ansvar vil medføre større distanse til den fysiske personen da det ikke er nødvendig å påvise skyld. Dette medfører at det skal mer til for å krenke uskyldspresumsjonen, slik at man på denne måten kan ivareta vedkommendes interesser. Dette vil imidlertid være i strid med Høyesteretts forståelse av EMK og komme på kant med foretakets egne interesser.

6. Avslutning

Skyldkravet ved foretaksstraff har vært et tema siden vedtakelsen av strl. 1902 § 48 a. Til tross for at ordlyden og forarbeidene til strl. § 27 er klar på at det gjelder et objektivt ansvar har Høyesterett konkludert motsatt. Etter HR-2021-797-A er det nå klart at det må oppstilles et krav om skyld, slik Rt. 2002 s. 1312 gav anvisning på i relasjon til § 48 a. Høyesteretts resonnement forstås som at det vil være tilstrekkelig med ordinær uaktsomhet for å kunne holde foretakene ansvarlig. Til tross for dette er det ulike forståelser av rekkevidden av *G.I.E.M.*-dommen i teorien. Det blir spennende å følge med på hvilken forståelse av EMD-praksisen lovgiver og Høyesterett legger til grunn ved neste veikryss.

Konsekvensen av denne utviklingen vil være at det kreves en lovendring slik at ordlyden i strl. § 27 er i samsvar med rettstilstanden. Dette gir også oppfordring til lovgiver om å ta stilling til innholdet i HR-2021-797-A, herunder å bekrefte hvilke krav som stilles til utvist skyld.

Oppgaven behandler også spørsmålet om man kan operere med et ansvar for anonyme og kumulative feil når straffebudet krever forsett. Det som kjennetegner forsett, er at det krever kunnskap om gjerningspersonens tanker i handlingsøyeblikket. Ved anonyme feil vil det ikke være mulig å fastslå nøyaktig hva vedkommende har tenkt, men det kan basert på omstendighetene rundt handlingen ikke være tvilsomt hva vedkommende må ha tenkt. Dette medfører at det vil være mulig å operere med forsett som skyldkrav for anonyme feil, noe som har støtte i forarbeidene og teorien.

Ettersom forsett forutsetter hensikt eller bevissthet om sannsynlighet og en slik bevisvurdering vanskelig kan gjennomføres der det er tale om flere personer har lovgiver avvist muligheten for å konstatere forsett ved kumulative feil. Det er imidlertid et par teoretikere som har tatt til orde for at forsett kan kumuleres i noen tilfeller. Dette er imidlertid ikke behandlet i praksis, og har derfor ingen klar støtte i autoritative rettskilder. Ansvar for anonyme og kumulative feil gjelder følgelig fullt ut der skyldkravet er uaktsomhet, men vil være begrenset til anonyme feil dersom skyldkravet er forsett.

Når det gjelder uskyldspresumsjonen og hvilke skranker denne setter til å vurdere en fysisk persons atferd i forbindelse med foretaksstraff taler rettskildebildet for at denne kommer til anvendelse etter en utvidende tolkning av vilkåret «charged». For å unngå krenkelse må derfor den fysiske personen bli tiltalt, slik at vedkommende kan ivareta egne interesser.

Kilderegister

Norske lover

Straffeloven 1902 (strl. 1902)	Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (opphevet).
Prisloven	Lov 26. juni 1953 nr. 4 om kontroll og regulering av priser, utbytte og konkurranseforhold (opphevet).
Forvaltningsloven (fvl.)	Lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker.
Straffeprosessloven (strpl.)	Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker.
Barnevernloven 1992 (bvl.)	Lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (opphevet).
Menneskerettsloven (mrl.)	Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett.
Straffeloven (strl.)	Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff.
Tvisteloven (tvl.)	Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister.
Verdipapirhandelloven (vphl.)	Lov 29. juni 2007 nr. 75 om verdipapirhandel (tidligere utgave).
Utlendingsloven (utlendl.)	Lov 15. mai 2008 nr. 35 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her.

Svenske lover

Brottsbalken

Brottsbalken Given Stockholms
Slott den 21 december 1962.

Lovforarbeider

NOU 1983: 57

NOU 1983: 57 Straffelovgivningen
under omforming
Straffelovkommisjonens
delutredning I, Justis- og
politidepartementet
Straffelovkommisjonen.

NOU 1989: 11

NOU 1989: 11 Straffansvar for
foretak Straffelovkommisjonens
delutredning III, Justis- og
politidepartementet, JD
Straffelovkommisjonen.

Ot.prp. nr. 27 (1990–1991)

Ot.prp. nr. 27 (1990–1991) Om lov
om endringer i straffeloven m.m.
(straffansvar for foretak), Justis- og
politidepartementet.

NOU 1992: 23

NOU 1992: 23 Ny straffelov –
alminnelige bestemmelser
Straffelovkommisjonens
delutredning V, Justis- og
politidepartementet, JD
Straffelovkommisjonen.

NOU 2002: 4

NOU 2002: 4 Ny straffelov
Straffelovkommisjonens
delutredning VII, Justis- og
politidepartementet, JD
Straffelovkommisjonen.

Ot.prp. nr. 78 (2002–2003)

Ot.prp. nr. 78 (2002–2003) Om lov om endringer i straffeloven mv. (straffebed mot korrupsjon), Justis- og politidepartementet.

NOU 2003: 15

NOU 2003: 15 Fra bot til bedring Et mer nyansert og effektivt sanksjonssystem med mindre bruk av straff, Justis- og politidepartementet, JD.

Ot.prp. nr. 90 (2003–2004)

Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) Om lov om straff (straffeloven), Justis- og politidepartementet.

Innst. O nr. 72 (2004–2005)

Innst. O nr. 72 (2004–2005) Innstilling fra justiskomiteen om lov om straff (straffeloven), Justiskomiteen.

Prop. 62 L (2015–2016)

Prop. 62 L (2015–2016) Endringer i forvaltningsloven mv. (administrative sanksjoner mv.), Justis- og beredskapsdepartementet.

NOU 2020: 4

NOU 2020: 4 Straffelovrådets utredning nr. 1 Kriminalisering av deltakelse i og rekruttering til kriminelle grupper, Justis- og beredskapsdepartementet, JD Straffelovrådet.

NOU 2020: 10

NOU 2020: 10 Straffelovrådets utredning nr. 2 Inndragning av utbytte fra gjengkriminalitet, Justis- og beredskapsdepartementet Straffelovrådet.

Prop. 81 L (2021–2022)

Prop. 81 L (2021–2022) Endringer i forvaltningsloven (skyldkrav ved administrativ foretakssanksjon og habilitetsreglene anvendelse for statsråder), Justis- og beredskapsdepartementet.

Høyesterettspraksis

Rt. 1988 s. 1356 A.

Rt. 2000 s. 996.

Rt. 2002 s. 1312 A.

Rt. 2003 s. 1827 A.

Rt. 2004 s. 1457 A.

Rt. 2005 s. 833 P.

Rt. 2007 s. 785 A.

HR-2021-797-A.

HR-2021-2249-A.

HR-2022-1271-A.

HR-2023-491-P.

Internasjonale konvensjoner

Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen - EMK

The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Roma, 4. november 1950, ikrafttredelsesdato 3. september 1953.

Wien-konvensjonen

Vienna Convention on the Law of Treaties, Wien, 23. mai 1969, ikrafttredelsesdato 27. januar 1980.

OECDs Konvensjon om bekjempelse av korrupsjon og bestikkelser av utenlandske offentlige tjenestemenn i forbindelse med internasjonale forretningstransaksjoner.

Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions, Paris, 17. desember 1997, ikrafttredelsesdato 15. februar 1999.

Europarådets Strafferettslig konvensjon mot korrupsjon (ETS nr. 173)

Criminal Law Convention on Corruption, Strasbourg, 27. januar 1999, ETS nr. 173, ikrafttredelsesdato 1. juli 2002.

De forente nasjoners konvensjon mot korrupsjon

United Nations Convention against Corruption, New York, 31. oktober 2003, ikrafttredelsesdato 14. desember 2005.

Praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstol

Allenet De Ribemont mot Frankrike [J], 10. februar 1995, no. 15175/89.

Barberà, Messegué og Jabardo mot Spania [P], 6. desember 1988, no. 10590/83.

Barry mot Irland [J], 15. desember 2005, no. 18273/04.

Busuttil mot Malta [J], 3. juni 2021, no. 48431/18.

Böhmer mot Tyskland [J], 3. oktober 2002, no. 37568/97.

Deweert mot Belgia [J], 27. februar 1980, no. 6903/75.

Eckle mot Tyskland [J], 15. juli 1982, no. 8130/78.

Engel mfl. mot Nederland [P], 8. juni 1976, nos. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 og 5370/72.

G.I.E.M S.R.L. med flere mot Italia [GC], 28. juni 2018, nos. 1828/06, 34163/07 og 19029/11.

Janosevic mot Sverige [J], 23. juli 2002, no. 34619/97.

Lutz mot Tyskland [P], 25. august 1987, no. 9912/82.

Salabiaku mot Frankrike [J], 7. oktober 1988, no. 10519/83.

Sekanina mot Østerrike [J], 25. august 1993, no. 13126/87.

Sud Fondi Srl med flere mot Italia [J], 20. januar 2009, no. 75909/01.

Västberga Taxi Aktiebolag og Vulic mot Sverige [J], 23. juli 2002, no. 36985/97.

Litteratur

- Bratholm (1980) Bratholm, Anders, *Strafferett og samfunn: Alminnelig del*, Universitetsforlaget 1980.
- Emberland (2022) Emberland, Marius, "Stiller EMK nå krav om skyld ved straff? – Merknader til Høyesteretts dom 15. april 2021 (HR-2021-797-A)", *Lov og rett*, Vol. 61, utg. 2, s. 97–116, 9. mars 2022.
- Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) Gröning, Linda, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen, *Frihet, forbrytelse og straff: En systematisk fremstilling av norsk strafferett*, 2. utgave, Fagbokforlaget 2019.
- Høivik (2012) Høivik, Knut, *Foretaksstraff*, 1. utgave, Cappelen Damm Akademisk 2012.
- Høivik (2021) Høivik, Knut, *Foretaksstraff og korrupsjon: En utredning for Justis- og beredskapsdepartementet*, 2021.
- Jacobsen (2009) Jacobsen, Jørn, «Fiksjon utan moral eller konstruksjon utan verdi?», *Tidsskrift for strafferett*, Vol. 9, utg. 1, s. 43–74, 27. mars 2009.
- Johnsen (2006) Johnsen, Jon T., "Hva ble Norge dømt for i Strasbourg? - Begrenser

uskyldspresumsjonen domstolenes kompetanse til å pådømme erstatningskrav ved frifinnelse for straff, og hvordan skal krenkelser behandles?», *Tidsskrift for rettsvitenskap*, Vol. 119, utg. 1, s. 1–70, 25. april 2006.

Matningsdal (2022)

Matningsdal, Magnus, *Juridika lovkommentar: Straffeloven 2005*, lovkommentar til § 27, bekreftet à jour per 1. januar 2023 (lest 8. mai 2023).

Mæhle og Aarli (2017)

Mæhle, Synne Sæther og Ragna Aarli, *Fra lov til rett*, 2. utgave, Gyldendal juridisk 2017.

Pedersen (2006)

Pedersen, Jorun I., «Uskyldspresumsjonen og uttalelser om straffeskyld før skyldspørsmålet er avgjort», *Tidsskrift for strafferett*, Vol. 6, utg. 4, s. 258–293, 15. desember 2006.

Rieber-Mohn (1988)

Rieber-Mohn, Georg Fredrik, «Miljøkriminalitet – med særlig vekt på straffbar forurensning», *Lov og rett*, Vol. 27, utg. 6, s. 342–357, 1. august 1988.

Rui (2018)

Rui, Jon Petter, "Fra menneskerettighetsdomstolen. Ingen straff uten skyld (nulla poena sine culpa) G.I.E.M. S.R.L. og andre mot Italia, søkenummer

- 1828/06, storkammerdom 28. juni 2018", *Tidsskrift for strafferett*, Vol. 18, utg. 3, s. 202–215, 1. november 2018.
- Strandbakken (2003) Strandbakken, Asbjørn, *Uskyldspresumsjonen: «In dubio pro reo»*, 1. utgave, Fagbokforlaget 2003.
- Sunde (2015) Sunde, Jørn Øyrehagen, *Høgsteretts historie 1965–2015: At dømme i sidste Instans*, 1. utgave, Fagbokforlaget 2015.
- Trechsel (2005) Trechsel, Stefan, *Human Rights in Criminal Proceedings*, Oxford University Press 2005.
- Aall (2018) Aall, Jørgen, *Rettsstat og menneskerettigheter: En innføring i vernet om individets sivile og politiske rettigheter etter den norske forfatning og etter den europeiske menneskerettighetskonvensjon*, 5. utgave, Fagbokforlaget 2018.
- Aall (2021) Aall, Jørgen, *Rettsstat og menneskerettigheter 2: Statens plikt til effektiv og betryggende straffeforfølgning*, 1. utgave, Fagbokforlaget 2021.